

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Slovní zásoba v písních zpěváka Tomáše Kluse

Lexicology of Tomáš Klus's songs

Pavla Majerová

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Nedvědová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání

2021

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Slovní zásoba v písních zpěváka Tomáše Kluse potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18.4.2021

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doktorce Blance Nedvědové za vedení mé bakalářské práce, za její cenné rady a přínosné poznámky během zpracovávání.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá lexikální analýzou textů písní zpěváka a písničkáře Tomáše Kluse. Excerpovaný materiál je čerpán ze zpěvníků, které Klus vydal. V úvodní části práce je nejprve uvedeno, na jaké lexikální jevy je práce zaměřena a krátké odůvodnění jejich výběru. Následně je představen i samotný autor. V další kapitole jsou popsány jednotlivé hypotézy a metoda analýzy. Dále práce rozebírá jednotlivé názvy desek, ze kterých jsou texty písní excerpovány. V hlavní části se práce zaměřuje na lexikální prvky, které jsou z hlediska funkce jazyka v písních nejdominantnější. Začíná analýzou proprií, které se zaměřují především na vlastní jména osob. Dalším analyzovaným prvkem byly frazémy. Následuje kapitola o metaforických pojmenováních, kde jsme se zaměřili zejména na metafory lexikální. Hlavní část práce je zakončena kapitolou o slovních hříčkách, založených zejména na paronomázií a nepravé homonymii, konkrétněji na homofonii. Každá kapitola se skládá nejprve z teoretické části. V té je vybraný analyzovaný prvek vysvětlen z teoretického hlediska. K těmto částem byla využívána příslušná odborná literatura, která byla získána na základě rešerše. Na každou teoretickou část navazují praktické podkapitoly, ve kterých jsou uvedeny konkrétní příklady z excerpovaného materiálu. Na konci práce jsou v závěru okomentovány navržené hypotézy, zda se je podařilo potvrdit, nebo bylo naopak nutné některá tvrzení vyvrátit.

KLÍČOVÁ SLOVA

Tomáš Klus, texty písní, frazém, proprium, metafora, slovní hříčka

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on lexical analysis of lyrics from singer Tomáš Klus. Excerpted material is drawn from the songbooks that Klus published. The introductory part of this thesis contains on which lexical phenomena the work is focused on and short reasoning of their substantiation. Subsequently, there is presentation of the author himself. The next chapter describes particular hypothesis and methodology of the analysis. Furthermore, the thesis discusses the titles of the albums from which the lyrics are excerpted. In the main part, the thesis focuses on the lexical elements that are most dominant in terms of the function of the language. It begins with an analysis of the proper nouns, which focus primarily on the own names of people. Another element analyzed was phrasal idiom. The following is a chapter on metaphorical appellation, where we focused mainly on lexical metaphors. The main part of the thesis ends with a chapter on puns, based mainly on paronomasia and false homonymy, more specifically homophony. Each chapter consists first of a theoretical part. In this case, the selected lexical element is explained from a theoretical point of view. For these parts, relevant specialized literature was used. Each theoretical part is followed by practical subchapter, in which specific examples of excerpted material are given. At the end of the thesis, the proposed hypotheses are commented on whether they were confirmed or, on the contrary, some claims had to be refuted.

KEY WORDS

Tomáš Klus, lyrics, phrasal idiom, proper noun, metaphore, pun

Obsah

1	ÚVOD	7
2	POUŽITÝ MATERIÁL A METODOLOGIE.....	9
3	TITUL.....	12
3.1	NÁZVY DESEK TOMÁŠE KLUSE.....	13
4	PROPRIA.....	15
4.1	PROPRIA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE.....	15
4.1.1	ANTROPONYMA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE	16
4.1.2	TOPONYMA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE.....	21
4.1.3	CHRÉMATONYMA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE.....	23
5	FRAZÉMY.....	25
5.1	FRAZÉMY V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE.....	26
5.1.1	NEVĚTNÉ FRAZÉMY	26
5.1.2	VĚTNÉ FRAZÉMY.....	29
6	METAFORICKÁ POJMENOVÁNÍ.....	30
6.1	METAFORICKÁ POJMENOVÁNÍ V KLUSOVÝCH PÍSNÍCH.....	33
6.1.1	METAFORY PODSTATNÝCH JMEN	34
6.1.2	METAFORY SLOVES.....	37
7	SLOVNÍ HŘÍČKY.....	40
7.1	SLOVNÍ HŘÍČKY TOMÁŠE KLUSE.....	42
7.1.1	SLOVNÍ HŘÍČKY V NÁZVECH PÍSNÍ.....	43
7.1.2	SLOVNÍ HŘÍČKY V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE.....	44
8	ZÁVĚR.....	48
9	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	51

1 ÚVOD

Hlavním tématem této bakalářské práce je analýza slovní zásoby písní zpěváka a písničkáře Tomáše Kluse. Tato práce se soustředí zejména na lexikální prostředky, které jsou pro jeho tvorbu specifické. Především jsou výrazné z hlediska estetické funkce jazyka. Tedy to, jak prvky působí nejen na myšlení, ale také na emoce posluchačů. Estetickou funkci jazyka zmínil Havránek ve své přednášce, kde rozlišoval funkce spisovného jazyka na sdělovací, a právě již zmiňovanou estetickou funkci. Podle Karla Bühlera má jazyk tři elementární funkce. První je funkce odrazová, kterou chápeme jako reflexi světa kolem v našem jazyce. Druhou funkcí jazyka je výrazová funkce. Tou se rozumí vnitřní postoj mluvčího, jak se cítí a jakým způsobem to dává najevo pomocí jazyka (např. užívání citoslovcí). Třetí základní funkce je výzvodá, pomocí které dává mluvčí adresátovi povel. Vybízí ho k určité reakci. Jakobsonův model, na který navazoval právě Havránek, se později ještě rozšířil o funkci metajazykovou a fatickou.¹

Tomáš Klus je český zpěvák, písničkář a také herec. Jeho písně bychom mohli žánrově zařadit mezi folk i pop. Na hudební scéně se poprvé objevil v roce 2008 vydáním své první debutové desky *Cesta do záhu(d)by*. Rok poté vydal druhé album *Hlavní uzávěr splínu* a spolu s ním svůj první zpěvník *Já, písničkář*. Ve stejném roce se stal držitelem ceny Zpěvák roku na hudebních cenách české televizní stanice Óčko a také získal cenu Anděl v kategorii Zpěvák roku 2009. Úspěšně dosáhl stříbrného a zlatého Českého slavíka v letech 2011 a 2012. Po dvouleté pauze v roce 2011 vydal další album s názvem *Racek*. Následně víceméně pravidelně vydával další alba, která nesou názvy – *Proměňamě*, *Anat život není*, *Živ je*, *Spolu*. Jeho poslední deska je z roku 2019 a nese název *Klussymfonie*. Jedná se o spolupráci Tomáše Kluse a Cílové skupiny s Janáčkovou filharmonií.² V dnešní době Tomáš Klus vystupuje společně se svou skupinou s názvem „Cílová skupina“. Jejimi členy jsou kytarista a druhý zpěvák Jiří Kučerovský, baskytarista Jan Lstibůrek a bubeník Petr Škoda.

S Tomášem Klusem a jeho tvorbou jsme se poprvé setkali na druhém stupni základní školy. Díky pravidelnému docházení na základní uměleckou školu a učení se

¹ Nekula, M.: *Encyklopedický slovník češtiny*, str. 144

² *Tomáš Klus* [online]. [cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://www.tomasklus.cz/diskografie>

hře na kytaru, docházelo k mému opakovanému hraní interpretových písní. Po hudební stránce se nejedná o příliš složitou hudbu. Jeho písně byly po melodické, ale i po textové rovině velmi chytlavé. Na jeho koncertech bylo evidentní, že je velmi zdatným uživatelem českého jazyka. Nejpatrnější to bylo během jeho improvizčních částí na koncertech. Při občasném vypadávání textů interpreta docházelo právě k improvizaci. Jeho silnou stránkou je okamžité zareagování a vymyšlení nových veršů. Jako laici bychom nebyli schopni rozpoznat, že se nejedná o originální texty písní. Až díky studiu českého jazyka, zde na Pedagogické fakultě UK, jsme si začali blíže všímat jednotlivých jevů, které velmi často používá. Jedná se především o propria, slovní hříčky (nejčastěji paronomázie), frazémy a metaforická pojmenování.

2 POUŽITÝ MATERIÁL A METODOLOGIE

Z celé dosavadní Klusovy tvorby jsme analyzovaly celkem 64 písní, které vyšly během let 2008 až 2014. Jedná se o písně z jeho prvních čtyř alb – *Cesta do záhu(d)by*, *Hlavní uzávěr splínu*, *Racek* a *Proměnamě*. Texty písní z pozdějších alb již pro nás nejsou tak známé, proto jsme je do práce již nezahrnuli.

V analýze jsme používali výhradně textové přepisy jednotlivých písní, nezabývali jsme se jejich zpívanými verzemi. Nicméně v kapitole o slovních hříčkách jsme jednou přistoupili i ke srovnání mezi textem psaným a zpívaným. Z tohoto důvodu bylo potřeba si opatřit originální texty. Čerpali jsme z jeho vlastních zpěvníků, které společně se svou skupinou vydal. První zpěvník z roku 2012 nese název *Já, písničkář*. Zde nalezneme písně z jeho prvních dvou desek *Cesta do záhu(d)by* a *Hlavní uzávěr splínu*. Texty z následujících alb *Racek* a *Proměnamě* jsou v jeho druhém zpěvníku *Já, písničkář II.*, který vyšel v roce 2014. Ve svém dosud posledním vydaném zpěvníku *Já, písničkář – potřetí*, již nejsou obsaženy písně z alb, kterými se tato práce zabývá. Zajímavé je si povšimnout jednotlivých názvů jeho zpěvníků. Můžeme u nich objevit intertextovost. Velmi známé zpěvníky, především s folkovými písničkami, nesou podobný název *Já, písnička 1 až 5*. Jedná se o základní zpěvníky začínajících muzikantů. Klus se zřejmě chtěl k těmto zpěvníkům přiblížit, proto zvolil podobné názvy.

Při zpracování teoretických částí jednotlivých kapitol jsme využívali tyto odborné publikace, zejména *Českou lexikologii* od J. Filipce a F. Čermáka, *Nauku o slovní zásobě* od P. Hausera. Z důvodu dnešní složité situace a uzavření knihoven, jsme také velmi využívali internetovou stránku *Nový encyklopedický slovník češtiny czechEncy*, jejíž hlavními editory jsou prof. PhDr. Petr Karlík, CSc. a prof. Dr. phil. PhDr. Marek Nekula, prof. PhDr. Jana Pleskalová, CSc. Dále jsme také použili publikaci od J. Peterky *Teorie literatury pro učitele* a bakalářskou práci Miroslava Zoubka *Specifika slovní zásoby českých folkových písní* z roku 2014. Ze slovníků jsme používali především *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* od J. Filipce a kol., dále pak dvoudílný *Akademický slovník cizích slov* od kolektivu autorů pod vedením V. Petráčkové a J. Krause. Nakonec jsme také čerpali ze čtyřdílné lexikografické publikace od F. Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky*.

Sběr dat pro jazykovou analýzu bakalářské práce probíhal formou excerptce. Většinu písní jsme již dávno velmi dobře znali, ale přesto bylo potřeba si jejich texty projít důkladněji. Zhruba jsme si nastínili, které lexikální jevy jsou v Klusových textech dominantní. Podle těchto jevů jsme práci rozdělili na kapitoly. Jednotlivými zkoumanými jevy jsou především propria, frazémy, metaforická pojmenování a nakonec slovní hříčky, které jsou postaveny zejména na paronomázii a homonymii. Poté jsme provedli rešerši odborné literatury pro zpracování teoretických částí jednotlivých kapitol.

Dále bylo potřeba stanovit si cíle a zamyslet se nad hypotézami jednotlivých kapitol. První hypotéza se týká proprií. S ohledem na témata Klusových písní a jeho osobnostní založení se v kapitole o propriích budou nejčastěji vyskytovat vlastní jména osob ženského rodu. Nicméně osoby, které jména označují a ke kterým se vztahuje i obsah jednotlivých písní, nám nebudou známé. Pro posluchače půjde o anonymní osoby. Naopak např. jména mýtických osob známá budou. Půjde o postavy, které se vyskytují např. v jiných literárních dílech.

Druhou hypotézou je funkce intertextovosti v písních. Přestože se v textech intertextovost vyskytuje, nebude důležitou součástí interpretace obsahu jednotlivých písní. Autor tím nabízí více možností pochopení textu.

Další hypotéza se bude týkat kapitoly o frazémech. S ohledem na formu se bude vyskytovat více nevětných frazémů nežli frazémů větných.

Poslední hypotéza této práce se bude týkat slovních hříček. Těch se v písních nebude vyskytovat příliš mnoho, avšak jsou natolik kontrastní s okolními texty, že přesto budou výraznou skupinou.

Tyto hypotézy se snažíme potvrdit, či naopak vyvrátit v praktických částech kapitol. V těchto podkapitolách uvádíme konkrétní příklady již zmíněných lexikálních jevů ve tvarech, ve kterých se nacházejí ve zpěvnících.

Tato práce je rozdělena na pět hlavních kapitol, ve kterých analyzujeme jednotlivé jevy. Nicméně první kapitola je specifická. Nezabývá se jednotlivými texty písní, nýbrž tituly analyzovaných desek, protože i ty jsou z jazykového hlediska zajímavé.

Každá hlavní kapitola má nejdříve svou teoretickou část, kde je jev vysvětlen na základě odborné literatury. Na ni poté navazují podkapitoly, které se již zabývají písněmi samotnými a uvádí konkrétní příklady z textů. Celá práce je zakončena závěrečnou kapitolou, kde zhodnotíme, zda se hypotézy potvrdily, či nikoliv.

3 TITUL

Název textu, neboli titul, patří ze stylistického hlediska do horizontálního členění textu. „*Horizontálním členěním textu rozumíme jeho lineární členění na úvodní, střední a závěrečnou část, v psaném textu i členění na kapitoly, odstavce.*“³ Přičemž titul v něm také hraje svou roli. Je to část textu na jeho začátku, zpravidla graficky oddělena od zbytku, která text pojmenovává a identifikuje ho. Forma se mění podle obsahu konkrétního textu, ale také podle jednotlivých stylistických oblastí, tzn. v odborných pracích bude mít titul jinou strukturu a funkci, než název uměleckého díla, který by měl být více obrazný, mít funkci estetickou⁴. Nejdůležitější funkcí titulu je text identifikovat a ukázat sémantický vztah mezi titulem a obsahem pojmenovávaného textu. Další důležitou částí názvu díla je to, jak dokáže zapůsobit na případné čtenáře. Titul samotný už dokáže rozhodnout o tom, zda si někdo zbytek díla přečte, či nikoliv. Návaznost nadpisu či názvu textu a obsahu díla může být různá. V *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* se píše toto: „*sémantický vztah názvu k obsahu pojmenovávaného textu může být různě těsný či volný a v extrémním případě může být i nulový: na jednom konci této pomyslné škály stojí popisné a co nejpřesnější názvy textů vědeckých článků v přírodních vědách, na druhém názvy textů literárních děl vztahované k obsahu díla metaforicky, ironicky, pomocí jednoho z mnoha motivů či vybrané náhodně.*“⁵

Jinak lze tituly rozdělit z literárněvědního hlediska. Josef Peterka rozděluje tituly následovně: „*Zhruba lze tituly rozdělit na tematické (Cizinec hledá byt), metaforické (Žalář nejtemnější), žánrové (Ódy a variace) a aluzivní, zakládající se na různých intertextových či kulturních souvislostech (Zpěvy páteční)*“⁶ Jmenuje-li se album podle písně, která se na něm nachází, používáme termín titulní názvy. Lokalizační tituly označují místo konání. Dále pak replikové tituly, které jsou psány formou přímé řeči.

³ Čechová M.: *Současná česká stylistika*, str. 85

⁴ Čechová, M.: *Současná česká stylistika*, str. 85

⁵ Mrázková, K. (2017): NÁZEV TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/NÁZEV TEXTU> (poslední přístup: 17. 4. 2021)

⁶ Peterka J.: *Teorie literatury pro učitele*, str.121

Citátové tituly nám poukazují na jiné známé dílo či titul. Dalším příkladem by mohly být tituly gnómické, které vyjadřují nějakou ucelenou myšlenku.⁷

Pro jakékoliv rozdělení titulů zůstává stejné, že titul má především identifikovat zbytek textu. Měly by jednoduše informovat o jaký typ díla se jedná. Zda je to dílo odborné, či naopak publicistické nebo umělecké. Název textu by měl být jasný a výstižný, aby případně přilákal nové čtenáře.

3.1 NÁZVY DESEK TOMÁŠE KLUSE

V této podkapitole se zabýváme jednotlivými tituly desek, které jsou seřazeny podle data vydání. Příznačné pro názvy alb, která jsou ve středu zájmu této práce, jsou slovní hříčky, které autor vymyslel (*Hlavní uzávěr splínu* či *Proměňamě*). První dvě alba mají názvy víceslovné, ve kterých se nachází nějaká slovní hříčka. Další dva tituly jsou pouze jednoslovné, ale také jsou něčím specifické.

Cesta do záhu(d)by (2008) je jeho první vydané album. Z literárního hlediska se jedná spíše o titul gnómický. Tomáš Klus vyjadřuje svou myšlenku, která může připomínat pořekadlo. První, co nás v názvu zarazí je písmeno „d“ v závorce. Bez něj má název úplně jiný smysl. Pokud vynecháme právě toto jedno písmeno, název se zcela změní a může v nás evokovat smutek a beznaděj. Avšak toto album bychom zařadili spíše k těm pozitivnějším. Klus na něm zpívá o obyčejném životě, ke kterému patří právě i občasné starosti a smutky.

Hlavní uzávěr splínu (2009) je titul aluzivní. Název evokuje hlavní uzávěr plynu, tedy běžnou součást domů s přívodem plynu. Z tohoto titulu můžeme vnímat beznaděj a chuť vypořádat se s ní. Žádná píseň na tomto albu nenesé stejný název jako titul, avšak většina písní na albu je poměrně depresivní. Jejich hlavním tématem je láska, především ta nenaplněná.

Racek (2011) je album vydané po dvouleté pauze. V titulu se Tomáš Klus inspiroval stejnojmennou divadelní hrou A. P. Čechova z roku 1896. Jedná se o intertextovost. Nejen, že je název alba inspirován divadelní hrou, ale v albu se

⁷ Peterka J.: *Teorie literatury pro učitele*, str.121

objevuje několik písní, které nesou název postav z díla Racek (*Nina, Trigorin, Arkadina, Treplev*). Jde tedy o titul citátový.

Proměnamě (2014) je poslední album, kterému věnujeme pozornost. Titul připomíná neslovesný frazém „pro mě, za mě“, tedy že je nám něco jedno. Dále se velmi podobá slovu „proměna“. Album Klus napsal po návratu ze své cesty po Indie, kde dle něj nastala jeho osobní proměna. Je to vidět i na tématech písní. Jedná se o písně, které se stylově i tematicky liší od prvních alb. V tomto albu se autor zabývá sám sebou a svou proměnou. Svědčí o tom i názvy písní – *Napojen, Jsem, Procit*. Název alba i tituly písní by v nás měly evokovat větší zájem o nás samotné, ne o zbytečnosti. Co se týče typologie, jedná se o titul metaforický.

4 PROPRIA

Nauka zabývající se vlastními jmény se nazývá onomastika. V té se propria rozdělují na třídy a podtřídy dle skutečností, které jsou pojmenovávány. První třídou jsou bionyma. To jsou vlastní jména, která označují živé bytosti a jiné živé organismy. Bionyma se dále dělí na antroponyma (jména lidí a skupin), zoonyma (jména živočichů) a fytonyma (jména rostlin). Druhou třídou jsou tzv. abionyma, tedy vlastní jména neživých věcí (objektů, jevů). Abionyma také mají své podtřídy, kterými jsou toponyma (jména zeměpisná) a chrématonyma (propria, která označují lidské výtvoř)⁸. Podle Filipce se propria člení dle různých hledisek: „*Jsou vlastní jména jednodenotátová (Slunce, Země; Homér), vícedenotátová (Sázava řeka, město, vesnice, hotel) a mnohodenotátová (Novák; Lhota) Dále se dělí vlastní jména na antroponyma (jména osob: rodná, příjmení a přezdívký), toponyma (zeměpisná: jména světadílů, osad; správních celků: Středočeský kraj; kosmických těles a pomístní: jména hor, vod, polí a lesů) a chrématonyma (jména lidských výrobků, institucí, uměleckých děl).*“⁹

V této práci se budeme zabývat pouze určitými podtřídami vlastních jmen, která se v textech nacházejí. Půjde o antroponyma, toponyma a chrématonyma.

Antroponyma patří do třídy bionym. Řadíme mezi ně všechna vlastní jména živých osob. Jak jména křestní, tak i příjmení, ale i přezdívký a přízviska. Mohou být ve své základní pravopisné podobě, ale i ve zdrobnělé formě, česká či přejatá, jména rodu mužského i ženského a jména fiktivních osob. Toponyma jsou dle Filipce názvy zeměpisné (jména světadílů, zemí, správních celků atd.). Dále pak názvy kosmických těles, geografické a přírodních reálií. Chrématonyma jsou dalším typem proprií. Jde o jména či názvy lidský výrobků, institucí či uměleckých děl.¹⁰

4.1 PROPRIA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE

Častým tématem Klusových písní bývají příběhy lidí nebo jeho monolog, ve kterém se někomu zpovídá. Proto se v textech všech jeho písní vyskytuje velké

⁸ Pleskalová, J. (2017): VLASTNÍ JMÉNA – TRÍDĚNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNA – TRÍDĚNÍ (poslední přístup: 15. 4. 2021)

⁹ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 93

¹⁰ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 94

množství vlastních jmen neboli proprií. V písních se nejčastěji nachází pouze určité podtřídy vlastních jmen. Z bionym jsme vybrali pouze antroponyma, tedy vlastní jména osob. Z další třídy abionym zde zmíníme toponyma i chrématonyma. Avšak na rozdíl od antroponym, tyto dvě podtřídy nejsou v textech zastoupeny v tak hojném počtu.

4.1.1 ANTROPONYMA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE

V Klusových písních jsou mezi antroponymy nejdominantnější skupinou právě samotná křestní jména, především česká. Další početnou skupinou jsou jména osob transcendentních. V albu *Racek*, jenž je inspirováno divadelní hrou, se vyskytuje mnoho jmen, která vystupují i v originálním díle *Racek* od A. P. Čechova.

Nepočetné skupiny, které se v textech vyskytují spíše sporadicky, jsou především příjmení, přezdívký a přízviska a skupinová propria.

KŘESTNÍ JMÉNA

Již v titulech jednotlivých písní se objevuje několik křestních jmen, která jsou ale pouze ženská: *Marie*¹¹, *Jaroslava*¹², *Lenka*¹³, *Anna*¹⁴, *Eva*¹⁵. Všechna uvedená antroponyma jsou anonymní. Tématem většiny těchto písní je rozprava mezi autorem a tou danou ženou o jejich vztahu. Ani jedno z těchto jmen není ve zdomácnělé podobě, přesto víme, že mezi autorem a osobou nějaký příbuzenský, kamarádský či intimní vztah byl či je. Jediná píseň *Markétce* je motivována vztahem, který je skutečný¹⁶. Markéta byla sestrou Tomáše Kluse, avšak v raném věku zemřela. Píseň je dialog s nebem, ve kterém se podle něj sestra nachází.

Refrén písně *Le.Homole* z druhého alba je plný křestních jmen. Můžeme zde najít křestní jména ženská i mužská, která se v České republice běžně používají, ale i jména ruská, maďarská a dvě křestní jména s asijskými kořeny, nejspíše čínská nebo japonská:

„Vždyť i *Libor* má *Zdenu* a *Igor Irenu*,

¹¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Marie*

¹² Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Jaroslava*

¹³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Lenka*

¹⁴ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Anna*

¹⁵ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Asiat a Eva*

¹⁶ Tato informace byla získána na jednom z jeho koncertů v Praze v roce 2015, kde jsem byla účastna.

každěj druhej má ženu jen já žádnou neseženu.

Věra a Luděk a Radek s Ríšou

se poznali včera a už si spolu píšou.

Vasil má Natašu a Imrich zase Ilke,

*Juonli má Hokašu*¹⁷

Co se týče mužských křestních jmen, kromě již zmiňované písně *Le.Homole* ze druhého alba Kluse *Hlavní uzávěr splínu*, se jich ve zbytku textů nachází jen po málu. V druhém albu najdeme ještě křestní jméno Adam („*A ty roštěnka z žebra Adamova. Jsem Adamova*“¹⁸). Dále pak jméno Václav v písni *Ledaco* z alba *Racek* („*Zkusím zavolat Václavovi, ten prý ví všechno a má za to rentu.*“¹⁹). V posledním albu se objevilo křestní jméno Lukáš („*pak mě Lukáš naučil akordy*“²⁰).

Křestní jména jsou zastoupena ve všech čtyřech albech. Většinou najdeme spíše jména ženská z našeho domácího prostředí. Křestní jména mužského rodu autor téměř nevyužívá. Většina písní, ve kterých jsou tato jména obsažena, se nachází v prvních dvou albech, tedy v prvním zpěvníku *Já, písničkář*. Tématy prvních dvou Klusových alb jsou především láska a romantika. Je to nejspíše jeden z důvodů, proč tolik jeho písní nese titul ženského jména. Klus se jednotlivým ženám vyznává, či vypráví o jejich společném vztahu.

PŘÍJMENÍ

V jednotlivých textech nejsou příjmení zastoupena v příliš hojném počtu. Proto jim nebudeme věnovat takovou pozornost jako jménům křestním.

V písni *Přičichnutí alergikovo* se v posledním refrénu vyskytuje příjmení Kryl.

„Tak mi doktoři pustili žilou,

Infekce nátlaku ustoupila,

Pak opustím taky svou milou,

¹⁷ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Le.Homole*

¹⁸ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Asiat a Eva*

¹⁹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Ledaco*

²⁰ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *První píseň*

*Zemi, čo zabudla, že mala Kryla.*²¹

Jedná se o známé příjmení. Autor měl na mysli známého textaře a zpěváka Karla Kryla. Jde o intertextualitu, ale v tomto případě Klus neodkazuje k žádnému specifickému dílu či textu, nýbrž poukazuje přímo na dotyčnou osobu, tedy na Karla Kryla, jakožto postavu, která po okupaci ČSSR sovětskými vojsky byla velmi výrazná a známá.

V názvu jedné z písní z alba *Proměnamě* nalezneme fiktivní příjmení, jenž vymyslel nejspíše sám autor: *Pan Toffel*. Toto příjmení se vyskytuje i v samotném textu („*Pan Toffel miluje svou ženu*“²²).

Dalším fiktivním příjmením objevujícím se v textu Tomáše Kluse je příjmení *Oblomov*. Toto příjmení je i titulním názvem písně. V textu se objevuje ve stejném slovním spojení „*jsem váš hrdina Oblomov*“²³. Intertextualita je zde zjevná. Toto příjmení autor převzal od ruského spisovatele I. A. Gončarova, který napsal světoznámý román s názvem *Oblomov*, jehož hlavním hrdinou je právě Ilja Iljič Oblomov.

V titulech několika písní se objevují ruská příjmení *Treplev*, *Trigorin*, *Arkadina*. Všechna tato příjmení jsou převzata z originálního literárního díla *Racek*. Opět se tedy jedná o intertextualitu, avšak v tomto případě v mnohem větším rozsahu. Všechny písně se nacházejí v albu, jež nese stejný název jako onen zmiňovaný román, *Racek*. Ve zpěvníku *Já, písničkář II.* jsou všechny tyto písně, *Treplev*, *Trigorin a Arkadina*, seřazeny vedle sebe, protože mají stejnou tematiku. Jejich obsah vychází ze stejného literárního díla. Mezi tato příjmení je přimícháno i křestní jméno *Nina*, která je také jednou z postav divadelní hry. Každá jednotlivá píseň je převyprávěný příběh té titulní postavy.

JMÉNA TRANSCENDENTNÍCH OSOB

Dle Akademického slovníku cizích slov znamená pojem „*transcendentní*“ z filozofického hlediska toto: „*překračující hranici individuální zkušenosti (Kant) nebo*

²¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

²² Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Pan Toffel*

²³ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Oblomov*

*přesahující člověka vůbec.*²⁴ Je to tedy takové vlastní jméno, které označuje někoho s nadpřirozenou mocí. Je to někdo, ke komu vzhlížíme. Nejhojněji využívané vlastní jméno z tohoto okruhu antroponym je v těchto textech lexém *Bůh*, či *Pán*. Tato dvě pojmenování se nejčastěji vyskytují přímo v textech, např. v písni *Čas* („*Stačí slovo, proč dlouhý věty, když víš, že se Bůh stejně nedívá.*“²⁵), *První píseň* („*A tam mi andělí počtou přišlo od Pána psaní.*“²⁶), *Podléhnutí* („*Co mi Bůh dal, to jsem protočil,*“²⁷) nebo v písni *Dno za dnem* („*Takový je Bůh*“²⁸). Pouze v jednom případě se pojmenování objevuje jak v titulu písně, tak i v textu samotném. Jde o píseň *Pánubohudooken*, avšak můžeme si všimnout, že v titulu se jméno nenachází v klasické formě. Autor si vytvořil vlastní složeninu, ve které je obsaženo i jméno *Pán Bůh*. V samotném textu se již jméno nalézá v klasické podobě:

„Za co, Pane Bože, za co, trestáš tento prostý lid?

Za co, Pane Bože, za co, nechals nás se napálit?

Za co, Pane Bože, za co? Zas čtyři roky v prdeli.

Za co, Pane Bože, za co? Omluv mě, že jsem tak smělý.“²⁹

Ve všech výše uvedených příkladech, kde je lexém podtržen, se podle pravopisných pravidel píše velké písmeno³⁰. Nicméně v písni *Do nebe* Tomáš Klus toto pravidlo nedodržel. Jedná se o slovní spojení „*Haló pane*“. V tomto textu se toto spojení objevuje celkem třikrát („*Haló pane, vy s výhledem na celej svět. – Haló pane, nad střechami paneláků. – Haló pane, vy s šedivými fousy.*“³¹). V těchto třech případech nebylo dodrženo pravopisné pravidlo psaní proprií. Je možné, že se autor snaží s Bohem sblížit. Chce se navzájem vnímat jako rovný s rovným, proto ho oslovuje pojmenováním pro člověka mužského rodu.

²⁴ Petráčková V., Kraus J. a kol.: *Akademický slovník cizích slov, II.díl*, str. 772

²⁵ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Čas*

²⁶ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *První píseň*

²⁷ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Podléhnutí*

²⁸ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dno za dnem*

²⁹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Pánubohudooken*

³⁰ Hartmanová, V. a kol.: *Pravidla českého pravopisu*, str. 52

³¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Do nebe*

JMÉNA MÝTICKÝCH POSTAV

Mytologie neboli bájesloví je soubor mýtů určité oblasti, povětšinou náboženské. Tato vyprávění vyjadřují společenskou představu o světě, přírodě, o smyslu života, ale i o původu světa, bozích a jevech, které si lidé dříve nedokázali racionálně vysvětlit.³² V analyzovaných textech se objevují postavy z Bible a z řecké mytologie. V jednotlivých textech se vlastní jména těchto osob nacházejí v kontextových spojeních. Jedná se o intertextualitu. V tomto případě nemá intertextovost důležitou roli. Obsah písní či konkrétních intertextových spojení lze interpretovat různě. Klus v textech počítá s určitou všeobecnou znalostí, abychom si píseň interpretovali stejně, jak on zamýšlel. Avšak i bez této znalosti je posluchač schopný si obsah písně vyložit po svém. Uvedeme si příklad z písně Dobrý mrav(enci): „*Pátý v patové situaci jako sám velký Achilles.*“³³ V tomto verši se nachází vlastní jméno Achilles. Ten je považován za starořeckého mýtického hrdinu, který bojoval v Trojské válce. Je známý především tím, že jeho jediné zranitelné místo byla pata, na což právě Klus odkazuje, jak je zdůrazněno podtržením v citaci. Z jazykového hlediska se jedná o mezitextovou aluzi.³⁴ Pokud tuto skutečnost známe, tento verš si s odkazem na řeckou mytologii spojíme. Avšak pokud nebudeme s touto intertextovostí srozuměni, lze si výběr tohoto propria vyložit jako náhodný a frazémové spojení *patová situace* interpretovat jako popis situace, kdy dotyčný neví, jak se s danou situací vypořádat. Tím pádem není nutná asociace s Achillovou patou. Dle této druhé interpretace by tento verš měl efekt aliterace ve spojení se slovem *pátýa*.

Dalším příkladem je text, kde se vlastní jméno nachází již v titulu – Noe. Jde o biblickou postavu ze Starého zákona. Nejznámější je především z příběhu *O potopě*. Od Boha dostal příkaz, aby postavil loď jménem Archa a vzal na její palubu od každého živočišného druhu po páru. Samotný text této písně na příběh odkazuje:

„*Svět čeká na potopu, proto je nehezky,*

³² Malátková J. a kol.: *Ottova encyklopedie A-Ž*, str.657

³³ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dobrý mrav(enci)*

³⁴ Hoffmannová, J., (2017): ALUZE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ALUZE> (poslední přístup 15.4.2021)

*i Noe je furt bez lodi.
Když přišel na úřady žádat o svolení,
by mohl stavbu vykonat,
řekli mu, že už pro ni místo není,
kde by mohla jeho archa stát.³⁵*

V textech se poté nachází další antroponyma mýtický postav jako Sibyla („*A ty, jak stará Sibyla, jsi z pohledů věštila,*³⁶“), Golem („*povahou Golem po mně*“³⁷), Adam a Eva z písně *Asiat a Eva* („*Ty roštěnka z žebra Adamova*³⁸“) či v písni *Dno za dnem* („*Budeš-li Evou, budu Adam,*“³⁹) a na konec například Kain („*Nemějte obavy, jsem též dcera Kainova, figurka na hraní, co dotekem spálí.*“⁴⁰).

4.1.2 TOPONYMA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE

V analyzovaných textech toponyma nehrají příliš významnou roli, přesto je pro úplnost také zahrneme. V písních jich je jen málo, nejsou nutná k lepšímu porozumění či doplnění kontextu celé písně. Ale v jednotlivých verších své místo mají, především z rytmického hlediska. Autor využil spíše českých lexémů. Jde o místa všeobecně známá. Přesto je v některých případech patrný hlubší vztah autora k místu. Nejhojněji se objevují názvy ulic, v menšině jsou ostatní názvy hor a řek. Např. jméno kontinentu se neobjevuje ani v jednom zkoumaném textu.

NÁZVY ULIC

V textech jsme našli dva názvy ulic, které se nachází v Praze a jsou poměrně známé. Obě ulice nalezneme v písni *Neklid*. Jde o ulici „*Klimentskou*“, která se v konkrétním příkladu objevuje v nespisovném tvaru. V této písni je také patrný vztah autora k místům. V textu je vždy doplněna nějaká informace, kterou můžeme znát pouze pokud známe i místo.

³⁵ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Noe*

³⁶ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Sibyla*

³⁷ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Soběc*

³⁸ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Asiat a Eva*

³⁹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dno za dnem*

⁴⁰ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Arkadina*

„Děšť smývá⁴¹ barvy z plakátů na staré zdi,
co vede od tvého domu až do Klimentský.
Na rohu ulice postarší prodejce knih,
už dlouho nepřišel jediný zákazník.
Kouří přes zákaz na dveřích.“⁴²

Dále o ulici „Národní třída“ („Národní třídu zas ovlád slepý harmonikář⁴³“). Toponymum „Národní třída“ se v textech vyskytuje ještě v písni Malčik – „*my idem na Narodku*“⁴⁴. V tomto případě se jedná o zkrácený, nespisovný tvar, jenž je použit ve spojení v jiném jazyce, v ruštině.

NÁZVY MĚST

Mezi názvy měst figuruje hlavní město České republiky Praha - „*Lenka, náplast na bolení hlavy, noční osvětlení Prahy*“⁴⁵.

Dalším z nich je anglické město „*Manchester*“, jež je známé díky výrobě manšestrové tkaniny, tedy látky, ze které se vyráběly především kalhoty. Tuto spojitost využil právě i Tomáš Klus v písni První píseň: „*Mé kalhoty jsou z Manchesteru a moje duše jakbysmet*“⁴⁶.

NÁZVY KOSMICKÝ TĚLES

Z názvů kosmických těles se v excerpovaných textech nejčastěji objevuje „*Země*“. Nejen, že je v prepisech správně použito velké písmeno u tohoto propria, ale také ho autor používá v ustáleném slovním spojení „*planeta Země*“. Například v písni Podléhnutí („*Co mi Bůh dal, to jsem protočil, já, občan planety Země.*“⁴⁷) či v textu písně Napojen („*společná je nám planeta Zem*“⁴⁸).

⁴¹ Ve zpěvníku se nachází pravopisná chyba „*smívá*“, kterou jsme v našem prepisu opravili podle pravopisných pravidel.

⁴² Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Neklid*

⁴³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Neklid*

⁴⁴ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Malčik*

⁴⁵ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Lenka*

⁴⁶ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *První píseň*

⁴⁷ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Podléhnutí*

⁴⁸ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Napojen*

NÁZVY STÁTŮ

Státy jsou v textech zastoupeny pouze dva, „Itálie“ („*uvidíš obrazy mistrů z Itálie*⁴⁹“) v písni Přičichnutí alergikovo a v písni Š.a.M.a.N stát „Kolumbie“ („*Zásilka z Kolumbie*⁵⁰“). Itálie je známá jako centrum umění, kde se nacházejí muzea plná významných uměleckých děl. Kolumbie zase kvůli výrobě a pašování drog. „*Zásilka z Kolumbie*“ je metonymickým označením pro zásilku drog.

4.1.3 CHRÉMATONYMA V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE

V analyzovaných písních jich najdeme jen málo. Stejně jako toponyma, nejsou hojně zastoupenou skupinou. Právě z tohoto důvodu je nebudeme dále rozdělovat na podskupiny.

Chrématonyma určitým způsobem dotvářejí celý text, nicméně opět nejsou nezbytně nutná pro pochopení písně jako celku.

V písni Noe autor využil chrématonymum „*Tesco*“. Jeho motivací bylo zdůraznění paradoxu, jak dnes fungují úřady. Avšak bylo možné využít název jakéhokoli jiného nákupního řetězce:

„Když přišel na úřady žádat o svolení,

by mohl stavbu vykonat,

řekli mu, že už pro ni místo není,

kde by mohla jeho archa stát.

Poslední parcelu prý prodali Tescu

za doživotní členství v klubu.⁵¹“

V písni První píseň je název písně od autora Karla Kryla „*Anděl*“ („*Pak mě Lukáš naučil akordy, když zahráli jsme Anděla.*⁵²“). Tomáš Klus vnímá Karla Kryla jako svůj vzor, nejen po stránce hudební, ale i společenské, což zmiňuje v předmluvě svého zpěvníku *Já, písničkář*, který je zčásti věnován právě Krylovi. Píseň *Anděl* je jednou

⁴⁹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

⁵⁰ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Š.a.M.a.N*

⁵¹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Noe*

⁵² Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *První píseň*

z nejznámějších písní od Kryla, proto ji Tomáš Klus zařadil i do svého textu. V písni Ledaco je chrématonymum „Google“ („já zkouším ještě Google⁵³“). Jde o všeobecně známé slovo označující webový prohlížeč.

⁵³ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Ledaco*

5 FRAZÉMY

Frazém je základní jednotkou frazeologie. Jedná se o spojení dvou nebo více slov, jehož význam je pevně daný a v dané situaci či funkci je nezaměnitelný, jak se můžeme dočíst v Novém encyklopedickém slovníku češtiny: „*Je to taková jedinečná ustálená kombinace minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v žádné jiné kombinaci n. více kombinacích, respektive vyskytuje se v takové funkci pouze ve výrazu jediném, popř. několika málo.*“⁵⁴ Je třeba si také uvědomit rozdíl mezi termíny *frazém* a *idiom*. František Čermák tento rozdíl popsal takto: „*V zásadě však platí, že analyzuje-li se kombinatorický útvar formálně, z hlediska formálních rysů, mluví se o frazému, zatímco analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů, opravňuje užití názvu idiom.*“⁵⁵ V této práci budeme využívat pouze termín *frazém*, jelikož se zabýváme právě formálními rysy slovních spojení.

Zda se jedná právě o frazém, určujeme na základě přítomnosti či naopak nepřítomnosti určitých znaků. Jedním z jeho typických znaků je reprodukovatelnost. Dále pak ustálenost, tedy to, že má svou pevně danou strukturu, která není nahodilá. K tomu se váže i víceslovnost. Frazém je složen z více jak jednoho komponentu. Dalšími typickými znaky jsou doslovná nepřeložitelnost, metaforičnost a expresivita, do které spadá i emocionálnost, která vyjadřuje citově zaujatý postoj. Příhodná pro ně je synonymičnost se slovy (např. zelená vdova = zoufalá manželka).

Podle struktury dělíme frazémy na nevětné (kolokační), jež se do komunikátu zařazují v gramatické podobě, která se podle kontextu může měnit. Tzn. jejich gramatická struktura se podle potřeb mění. Ty dále dělíme na frazémy slovesné (vzít nohy na ramena), jmenné (čínská zeď), příslovečné (z jedné vody načisto), které jsou spíše výjimečné a binomiály (krev a mlíko, živ a zdrav)⁵⁶.

⁵⁴ Čermák, F., (2017): FRAZÉM A IDIOM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM_A_IDIOM (poslední přístup 15.4.2021)

⁵⁵ Čermák, F., (2017): FRAZÉM A IDIOM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM_A_IDIOM (poslední přístup 15.4.2021)

⁵⁶ Filipec, J. a Čermák, F.: *Česká lexikologie*, str. 171; Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.162

Frazémy větne (propoziční) se většinou do komunikátu nezařazují, mají podobu samostatné uzavřené věty. K tradičním pojmům patřícím pod tuto skupinu frazému se řadí přísloví, pranostiky a pořekadla. Z těch méně známých můžeme vyčlenit např. typ frazémů kontaktoých, kam patří pozdravy, přípitky atd. Nebo další typ frazémů větých mohou být frazémy personifikující. Mezi ně řadíme např. průpovídky, anekdoty, říkadla, motta aj.

Zvláštním typem frazémů mohou být i přirovnání, avšak musí splňovat podmínku ustálené podoby. Přirovnání se řadí jak k frazémům kolokačným, tak i k frazémům propozičným. Opět záleží na struktuře, zda je tvořeno celou větou (frazém propoziční) či jde o slovesnou frázi (frazém kolokační). V druhém případě se subjekt může podle kontextu a potřeby mluvčího měnit.

5.1 FRAZÉMY V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE

V jednotlivých textech Tomáše Kluse jsou frazémy početně zastoupenou skupinou. Nejčastěji se objevují především frazémy kolokační, tedy nevětné. V menším množství potom frazémy propoziční. V písních je můžeme najít v různých variantách. Jde především o stylistické odchylky, které obsahují nespisovnou koncovku („*druhej břeh*“⁵⁷ či „*šťastný konce*“⁵⁸). Občas se objevuje doplnění či naopak vypuštění jednotlivých složek. Co se týče ustálených přirovnání, ta se v textu nenachází žádná. Autor využívá především svá vlastní přirovnání, která mají především zintenzivnit dojem čtenáře či posluchače. Zejména jde o zvukovou stránku („*A pila jako pila*“,“⁵⁹).

5.1.1 NEVĚTNÉ FRAZÉMY

Podle rozdělení, které je zmíněno výše, se v analyzovaných textech nalézají velké množství kolokační frazémů především slovesných, dále pak jmenných a také jeden frazém v podobě binomiálu („*Jak se nadechnout a zůstat živ a zdrav*“⁶⁰). Příslovečný frazém se v albech neobjevil ani jeden.

Nejprve se budeme zabývat slovesnými frazémy. V každém analyzovaném albu se objevily určité typy slovesných kolokačních frazémů. V prvních dvou albech *Cesta*

⁵⁷ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Le.Homole*

⁵⁸ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Čas*

⁵⁹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Jednoduchá*

⁶⁰ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Do nebe*

do záhu(d)by a Hlavní uzávěr splínu jich bylo nejméně. Jedná se o tyto frazémy: mazat si kolem huby med („*Je to jed, mazat si kolem huby med*⁶¹“), pouštět žilou („*Tak mi doktoři pouštějí žilou*⁶²“), mít na kahánku („*Mám na kahánku*⁶³“), hrát na city („*nesmělým úsměvem smi hrála na city*⁶⁴“). V písni Le.Homole z druhého alba se nacházelo více slovesných frazémů najednou:

„*Tak jsem si řek,*
Když mám takovej pech,
přeskočím na druhej břeh
a zkusím štěstí na pánech,
což vyrazilo dech především těm,
co jsem znal,
snad proto v posledních dnech
se drželi dál.“⁶⁵

Na následujících dvou deskách se objevovaly další slovesné frazémy. Nebudeme již zmiňovat všechny, ale jen ukázkou z nich. Např. mít tvrdý chleba („*Potom řidič vskutku tvrdý chleba má*⁶⁶“), mít pokoj („*Přesunu své lože o pokoj a mám pokoj*⁶⁷“), jít z kopce („*jsi z pohledů věštila, že to s náma půjde z kopce*⁶⁸“), vytáhnout kostlivce („*Ze skříně vytáhneme kostlivce*⁶⁹“). Opět se v albu *Racek* nacházela píseň, ve které byl obsažen více jak jeden frazém: „*že patrně se dostal na scestí*⁷⁰, „*mít u zadku své předky rodové*⁷¹, „*Vezměte rozum do hrsti*⁷². V písni *Procit* se nachází frazém stát

⁶¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Marie*

⁶² Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

⁶³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Láska*

⁶⁴ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Inzerát*

⁶⁵ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Le.Homole*

⁶⁶ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Pánubohudooken*

⁶⁷ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Anna*

⁶⁸ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Sibyla*

⁶⁹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Podléhnutí*

⁷⁰ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dobrý mrav(enci)*

⁷¹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dobrý mrav(enci)*

⁷² Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dobrý mrav(enci)*

sám proti sobě („*stojíš jen sám proti sobě*⁷³“). Dle *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* je uzuální podoba tohoto frazému se slovesem *být*, tedy *být sám proti sobě*, ve významu škodit sám sobě. Základem těchto frazémů je vždy sloveso, které je upraveno do potřebné podoby podle kontextu. Tzn. je dáno do určitého času, či osoby podle komunikátu. Šlo zejména o frazémy, které se používají v běžné mluvě na denní bázi, avšak ani jeden frazém se v textech neobjevil vícekrát.

Druhou analyzovanou skupinou byly jmenné varianty. Ty byly hned druhou nejpočetnější skupinou v analyzovaných písních. Na rozdíl od slovesných frazémů, ve jmenných podobách se některé frazémy objevily opakovaně. Např. frazém *tělesná schránka* se nám v textu objevil dvakrát. V písni *Asiat a Eva* („*jak s úspěchem ožíráš mou tělesnou schránku*“⁷⁴) a poté v písni *Soběc* („*Na rohu ulice nechám svou tělesnou schránku*“⁷⁵). Dalším opakovaným frazémem, který se rovněž nacházel v textech dvakrát byl frazém *černé svědomí*. Najdeme ho v písních *17B* („*Zase mě trápíš moje černý svědomí*“⁷⁶) a *Nina* („*tvé černé svědomí poprvé promluví k obětem*“⁷⁷). V textech se také nachází variantní frazém. Lexém *hlava* se v písních objevuje v různých slovních spojeních, tudíž tvoří různé frazémy. První je frazém *hlava skopová* ve významu „*být hloupý, nedůvtipný; být málo inteligentní, bystrý a nereagovat adekvátně*“⁷⁸ - „*Vezměte rozum do hrsti, konec nesmíte dopustit, vy hlavy skopové*“⁷⁹. Druhý je frazém *hlava rodiny* - „*V malé klinice za mostem sedla na postel nová hlava rodiny*“⁸⁰.

Dále se již vyskytují frazémy, které se v textech objevily jen jednou: šťastný konec („*Tyhle dokonale šťastný konce*“⁸¹), boží mlýny („*Boží mlýny jsou výmyslem pro bojácné*“⁸²), škola života („*Škola života, farma silných osobností*“⁸³), starý časy

⁷³ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Procit*

⁷⁴ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Asiat a Eva*

⁷⁵ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Soběc*

⁷⁶ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *17B*

⁷⁷ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Nina*

⁷⁸ Čermák F.: *Slovní české frazeologie a idiomatiky, výrazy slovesné A-P*, str.211

⁷⁹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dobrý mrav(enci)*

⁸⁰ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Okoloběhu*

⁸¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Čas*

⁸² Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Soběc*

⁸³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *DA.Muklův meč*

(„Zapomenout na starý časy.⁸⁴“), srdce z kamene („a srdce z kamene⁸⁵“), pěst na oko („být sebou je jako pěst na oko.⁸⁶“).

5.1.2 VĚTNÉ FRAZÉMY

Větné frazémy jsou v analyzovaných textech pouze dva. V písni *Přičichnutí alergikovo* se nacházelo přísloví „Koho chleba jíš, toho píseň zpívej“ („Rád se kochám a rád jsem kochán. Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.“⁸⁷).

Druhý příklad větného frazému se vyskytl v albu *Proměnamě* v písni *Noe*. Jde o citát „Není čas ztrácet čas“:

„Postavil archu za pár hodin,
sešel z hor lidi do ní zvat,
pojdte se zachránit do mé lodi,
není čas ztrácet čas,
ne, nemusíte se bát.“⁸⁸

Oproti nevětným frazémům jsou tyto větné velmi upozaděné. Je to patrné z důvodu, že se autorovi jednotlivé věty špatně vkládají do textu. Frazém musí být do písni vložen tak, aby nenarušil veršovou výstavbu a vycházel i rytmicky společně s hudbou. Proto je mnohem těžší tyto frazémy, které mají strukturu pevně dané věty, zakomponovat do písni. Kdežto frazémy nevětné, i díky jejich schopnosti měnit svou podobu dle gramatických pravidel, jsou pro vkládání písňových textů mnohem snadnější a při skládání textu lépe využitelné.

⁸⁴ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Jaroslava*

⁸⁵ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Sentiment na tři body*

⁸⁶ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Procit*

⁸⁷ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

⁸⁸ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Noe*

6 METAFORICKÁ POJMENOVÁNÍ

V úvodu kapitoly je potřeba definovat, co je to význam slova. Hauser nám nabízí tuto definici: „*Význam slova je jazykově ztvárněný odraz objektivní skutečnosti ve vědomí dané společnosti. Jeho základní složkou je pojmový obsah a průvodní významy expresivní a stylistické. Je společensky závazný a objektivní. Význam je neoddělitelně spjat s výrazovou (formální) stránkou slova. Jejím prostřednictvím je ve vztahu k mluvnickým významům slova a k jiným lexikálním jednotkám.*“⁸⁹ Zjednodušeně tedy můžeme říct, že význam slova je to, co slovo označuje, jaký předmět, jev atd. Podle počtu významů jednotlivých slov, tedy zda má slova jeden nebo dva a více významů, rozlišujeme slova jednoznačná a mnohoznačná⁹⁰.

Polysémie je tedy případ víceznačnosti. Takováto slova mají dva nebo více významů, jež se vztahují k více denotátům (označovaným předmětům). Avšak je důležité uvědomit si rozdíl mezi polysémií a homonymií. Polysémie (mnohovýznamovost) se od homonymie liší tím, že jednotlivé významy mezi sebou mají nějaký vztah, jak sémantický, tak i genetický⁹¹. O jaký význam polysémního slova se jedná, se pozná užitím lexému v kontextu nebo v určité situaci. Původnímu významu říkáme přímý a nově vzniklému přenesený, ten je motivován celým významem původním⁹². „*V lexikologii rozlišujeme podle typů přenesení: metaforu, metonymii a synekdochu.*“⁹³ Pro toto rozdělení je také důležité si uvědomit, že mluvíme pouze o stálých významech, které nazýváme lexikální významy. Druhým případem jsou významy tzv. aktuální (v uměleckém stylu básnické), které se objevují užíváním slova v různých nových kontextech⁹⁴. V této práci se zaměříme především na metaforu. Pro demonstraci rozdílů mezi lexikálním a aktuálním významem si uvedeme rozdíl mezi lexikální a básnickou metaforou. Přemysl Hauser uvádí jako příklad rozdílů metafor

⁸⁹ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str. 68

⁹⁰ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str. 68

⁹¹ Hladká, Z., (2017): POLYSÉMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-
Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/POLYSÉMIE> (poslední přístup 15.4.2021)

⁹² Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.71

⁹³ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.71

⁹⁴ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.71

toto: „*oko – oko na polévce (lexik. metafora), oči továren (= světla, básnická metafora)*“⁹⁵.

Metafora je přenesení významu slov na základě vnější podobnosti denotátů. Tedy původní význam se přenesení na jiný předmět a vznikne význam přenesený. Mezi vnější podobnosti řadíme např. podobu tvaru (zub – v ústech, na pile), barvy (cihlový – dům a barva), umístění (pata – nohy nebo hory), rozsahu (chloupek či kapka – označení malého množství) a nakonec funkce (hlava – státu, rodiny). Tyto znaky se mohou prolínat, takže může vzniknout nový význam slova na základě jejich spojení.⁹⁶ Např. slovo „*korunka*“ – původní význam je zdobnělina slova koruna, která označuje klenot např. krále. Přenesený význam vznikl na základě umístění, tvaru a materiálu do jiné oblasti a pojmenovává umělou náhradu zubu.⁹⁷

Pro metaforické přenášení významu je charakteristické, že se zakládá na určitých pojmenovávacích skutečnostech. Filipec tyto skutečnosti rozděluje takto: „*Hlavní významové typy metafor se zakládají na podobnosti předmětů, vlastností a dějů, na přenášení mezi abstrakty a konkréty a na přenosu proprií, na jejich apelativizaci.*“⁹⁸ Od tohoto rozdělení se odvíjí i to, že pro metaforické přenášení významů jsou typické určité slovní druhy. Jde především o podstatná a přídavná jména, od nich můžeme odvodit adverbia. Posledním charakteristickým slovním druhem jsou slovesa.⁹⁹ Toto rozdělení popisuje v knize *Nauka o slovní zásobě* i Přemysl Hauser.

Josef Filipec substantiva rozděluje na dva základní typy. Prvním typem jsou podstatná jména, jejichž podobnost se zakládá na tvaru předmětů. Nejproduktivnějšími podtypy jsou: a) „*pojmenování výrobků motivována pojmenováními částí lidského a živočišného těla: břicho (lodi), čelisti (klešti), čelo (stolu), hlava (věže),*“¹⁰⁰ a za b) „*pojmenování výrobků motivována pojmenováními živočichů: bažant (nádob slang), beran (beranidlo), koníček, koník (na kolotoči), koza, kůň (tělocvičné nářadí), vlk*

⁹⁵ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.71

⁹⁶ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.71

⁹⁷ Nekula, M., (2017): METAFORA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/METAFORA> (poslední přístup 15.4.2021)

⁹⁸ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 111

⁹⁹ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str.112

¹⁰⁰ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 112

(hračka), zebra (přechod pro chodce)¹⁰¹. Druhým typem jsou substantiva, kde se podobnost významů zakládá na vlastnostech. I tento typ má několik podtypů, avšak Filipec mluví především o podtypu, kdy jsou lidé a jejich povahy pojmenovávány na základě podobnosti s pojmenováním zvířete. Tento podtyp ještě rozděluje podle rodu (mužský, ženský) a také podle povahových kladů a záporů. Např. „muž, povahové klady: beránek (mírný), lev (silný)“,¹⁰². K mužským záporům dává příklady hlouposti: mezek, osel, tele, velbloud, vůl. K ženským kladným rysům nabízí pojmenování holubička (milá) nebo lvice, která má představovat elegantnost. Záporné povahové rysy ženy uvádí tyto: „husa (hloupá), bestie, můra, zmije (zlá, zrádná)“,¹⁰³. Přemysl Hauser uvádí, že přenášení významů metaforou se děje mezi určitými věcnými skupinami. Pojmenování zvířat na pojmenování rostlin (kočičky), nemocí (houser), lidí (štika, výr) a věcí (beran, koza, kůň). Pojmenování lidí na zvířata (otakárek, hrobařík, mlynařík), věcí na pojmenování lidí (klacek, buхта), zvířat (vážka), rostlin (přeslička), věcí (ohnisko) a částí těla (lopatka, jablko). Dále pak části rostlin a těla na pojmenování věcí (kořen, oko, hlava)¹⁰⁴.

Přídavná jména nejsou v metaforických přenosech tak produktivním slovním druhem, jako byla substantiva. Můžeme rozlišovat čtyři skupiny podle typu přídavného jména a významového posunu. „*Jakostní přídavná jména vyjadřující vlastnosti konkrétních předmětů se přenášejí na označení vlastností abstraktních denotátů*“¹⁰⁵ např. těžká práce, vřelé přijetí. Druhou skupinou jsou vztahová adjektiva, která vyjadřují přirovnání k podstatnému jménu: kamenné srdce – srdce jako z kamene. Třetí skupinou jsou přídavná jména, která označují vlastnosti, které poznáme na základě nějakého smyslového vjemu, ale tyto smysly se mohou zaměňovat, např. zrak a sluch. Jako příklad uvedeme popis barvy. Můžeme říct, že je barva teplá. Základní význam tohoto přídavného jména nezjistíme zrakem, ale hmatem či chutí. Avšak přenesený význam, tedy to, že je barva laděna do červených tónů, které pokládáme za teplé tóny barev, již zrakem poznáme. Poslední skupinou podle Hausera jsou vlastnosti prostorové,

¹⁰¹ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 112

¹⁰² Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 113

¹⁰³ Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 113

¹⁰⁴ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.72

¹⁰⁵ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.72

keré se přenášejí na časové údaje (krátký den, dlouhá noc). Filipec adjektiva rozděluje na pět podtypů podle druhů pojmenování (přírodní jevy a pojmenování z oblasti živočišné na pojmenování lidských vlastností atd.). K přídavným jménům se vážou i příslovce. U těch adverbii, která vznikla z adjektiv, dochází ke stejným významovým posunům, např. těžká práce – těžce pracovat.

Posledním typickým slovním druhem jsou slovesa. Metaforické významy sloves jsou opět dále rozděleny na typy podle pojmenování, které vyjadřují. Jedním z nich jsou přenesené významy zvuků zvířat na lidi – vrkat, štěkat, kdákat, kuňkat aj. Dále pak označení dějů konkrétních předmětů na abstraktní denotáty – opeřit poznámku, řezat zatačku.¹⁰⁶ Filipec uvádí i skupinu pojmenování pohybu lidí, která je motivována pohybem živočichů – letět, lézt, plazit se. Zvláštním druhem metafory je tzv. personifikace. Jedná se o přenesené pojmenování, kde hlavní roli hrají právě především slovesa. Personifikace je pojmenování činností, pohybů atd. neživých denotátů, které jsou motivovány činnostmi, pohyby a stavy živých předmětů, zejména lidí. Např. houba saje, stroj běží.¹⁰⁷

6.1 METAFORICKÁ POJMENOVÁNÍ V KLUSOVÝCH PÍSNÍCH

Z literárního hlediska se písně řadí k lyrice. Lyrika je jeden ze tří literárních druhů, společně s epikou a dramatem. Typickým výrazovým prostředkem lyriky obecně jsou verše. Josef Peterka ve své knize *Teorie literatury pro učitele* píše: „*Charakteristickým znakem lyriky je dezautomatizace běžného jazyka v zájmu zvukových kvalit slova i významové mnohoznačnosti.*“¹⁰⁸ Proto je tedy logické, že se v excerpovaných textech nachází především metafory básnické, na nichž je založen celý smysl tohoto literárního žánru, avšak ty nejsou předmětem této analýzy. V jednotlivých textech jsme se snažili vyhledat i metafory lexikalizované, což se podařilo. Nejčastěji se vyskytovaly metafory u substantiv a sloves. V zanedbatelné míře se objevily i metafory přídavných jmen a od nich odvozených příslovcí.

¹⁰⁶ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.73

¹⁰⁷ Filipec, J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str.114; Hauser P.: *Nauka o slovní zásobě*, str.72

¹⁰⁸ Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele*, str. 250

6.1.1 METAFORY PODSTATNÝCH JMEN

V albech bylo několik podstatných jmen, která se stále opakovala a která měla v různých kontextech různé významy, což je podstata polysémie a metaforického pojmenování.

Prvním slovem je *země*. Ve *Slovníku spisovné češtiny* je několik významů tohoto slova – planeta země (pravopisně správně by mělo být Země), stát, povrch (půda) atd. Všechny tyto významy v písních nalezneme. První význam, tedy to, že se jedná o planetu Zemi nalezneme v písni *Sentiment na tři body* „*Ta přijde, až poleví nadšení, z toho, že jsme tady na zemi.*“¹⁰⁹, dále také v písni *Podléhnutí*, kde je i správně užito velké písmeno podle pravopisných pravidel psaní proprií „*já, občan planety Země.*“¹¹⁰ Druhý význam slova země, tedy označení pro stát, se nachází v textech vícekrát, a to v písni *Přičichnutí alergikovo* „*V mé rozkvétající zemi*“¹¹¹, „*zemi, co vskutku je chill out.*“¹¹², „*zde domov můj, má rozkvetlá zem*“¹¹³, dále pak v písni *Pánubohudooken* „*V zemi, co vyměnila hrubost za slušnost*“¹¹⁴, „*At' vzkvétá naše zemička!*“¹¹⁵ Je zajímavé povšimnout si, že Klus pokaždé význam slova země, využívá pro označení našeho státu České republiky. Poslední význam slova, který v textu najdeme, je označení povrchu, po kterém se chodí, či označení půdy. Ten se objevuje v písni *Láska* – „*Na zemi válí se, pak zmizí*“¹¹⁶, v písni *Markétce* „*Kolikrát vpila mě země a já zbaven smyslu ryl dlaněmi hlínu?*“¹¹⁷ a nakonec v písni *Pořád ta samá* „*Po noci na zemi mám bolavý záda*“¹¹⁸. Významy tohoto slova jsou založeny na základě podobnosti funkce. Vždy se jedná o místo, které lidem poskytuje místo k žití a pohybování.

Druhým velmi často používaným mnohoznačným slovem bylo slovo *cesta*. První význam, který se v textech nacházel, byl upravený povrch, který je uzpůsobený

¹⁰⁹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Sentiment na tři body*

¹¹⁰ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Podléhnutí*

¹¹¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

¹¹² Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

¹¹³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

¹¹⁴ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Pánubohudooken*

¹¹⁵ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Pánubohudooken*

¹¹⁶ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Láska*

¹¹⁷ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Markétce*

¹¹⁸ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Pořád ta samá*

pro pohyb. To se objevuje v písni *Sentiment na tři body* „A jestli jo, koukáš z lóže, anebo z prašných cest?“¹¹⁹, v písni *Dopis* „nejen prázdný cesty domů“¹²⁰ a také v písni *Pořád ta samá* „Jak krátký vedou cesty do neštěstí“¹²¹. Druhý význam objevující se v písních z prvního alba je podle SSČ „pohyb někoho, něčeho k cíli, cestování“¹²². Ten se nachází např. v písni *17B (Jen tak)* „Před cestou předalekou se vždycky pomodlíš“¹²³, v písni *Balada* „Já tady jsem, na cestě dolů“¹²⁴ či opět v písni *Dopis* „Při svý cestě za vidinou“¹²⁵.

Další na řadě je podstatné jméno *svět*, které se v textech vyskytovalo především ve dvou významech. Nejčastěji se opakoval význam tohoto slova jako označení života kolem nás. Tedy nejen fyzické věci jako jsou příroda, lidé atd., ale i samotné činy a děje¹²⁶ – „Je to pod víčky schovaný svět“¹²⁷, „Už ne dírou v plotě koukáš na svět“¹²⁸, „Neb dítě ví, že zlo na světě není“¹²⁹, „Slova, co obrátí naopak svět“¹³⁰, „Marie: Jak se ti bortí svět“¹³¹. Dalším významem bylo označení světa jako nebeského tělesa, místa, kde žijeme¹³² – „Kolikrát je člověk na světě, než naučí mít se rád“¹³³, „Haló pane, vy s výhledem na celej svět.“¹³⁴. Poslední význam, který jsme v textech našli jen jednou, je označení lidstva¹³⁵ – „celej svět se baví s ním“¹³⁶.

Slovo *den* nám ve všech případech označuje časový úsek či dobu, ale pokaždé v jiném smyslu. Podoba je opět ve funkci. V SSČ máme tři definice tohoto slova. První

¹¹⁹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Sentiment na tři body*

¹²⁰ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Dopis*

¹²¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Pořád ta samá*

¹²² Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 42

¹²³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *17B (Jen tak)*

¹²⁴ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Balada*

¹²⁵ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Dopis*

¹²⁶ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 425

¹²⁷ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Navěky*

¹²⁸ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Procit*

¹²⁹ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Žezlo*

¹³⁰ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Mimorealita*

¹³¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Marie*

¹³² Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 425

¹³³ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Sentiment na tři body*

¹³⁴ Klus, T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Do nebe*

¹³⁵ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 425

¹³⁶ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Čas*

je „časový úsek 24 hodin“¹³⁷, druhý „doba od rána do večera“¹³⁸ a poslední definice je „doba, časy“¹³⁹. V analyzovaných textech se nacházejí všechny významy tohoto slova. Avšak nejčastější je druhý význam, označení doby, kdy je světlo - „k tomu skončí další den“¹⁴⁰, „Je den, tak pojd' Marie ven“¹⁴¹, „Tak už mi zase někdo ukradl den a noc mě obepíná“¹⁴², „co nechali za dne své oči slepnout“¹⁴³. Dále se v písních vyskytuje i význam, který nám označuje úsek dvaceti čtyř hodin. Např. v písni *Jsousedky* „Je všední den, pondělní ráno“¹⁴⁴, v písni *Le.Homole* „Tak zase jeden den úzce spjat s realitou“¹⁴⁵ či v písni *Dno za dnem* „Den za dnem pořád beze změny“¹⁴⁶. Poslední význam, označení nějaké uplynulé doby, najdeme ve dvou textech. Nejprve v písni *Sentiment na tři body* („Když s anděly dolů hledí a počítaj naše dny“¹⁴⁷) a dále v písni *Jsem* („už několik dní to cítím“¹⁴⁸).

Posledním podstatným jménem, které uvedeme, je typické mnohoznačné slovo *hlava*. V jednotlivých textech se slovo objevovalo v metaforickém přenesení založeném na základě podobnosti umístění a funkce. Primární význam tohoto slova je část lidského těla.¹⁴⁹ Tento význam je např. v textech písni *Amores Perros* „Z legrace občas pokládá svou hlavu na popravčí špalky“¹⁵⁰ či *Žabí král* „Slizké jak hlava krále“¹⁵¹. Dalším významem je myšlení, rozum.¹⁵² To se nachází v písních *Balada* „Ztratil jsem hlavu“¹⁵³ nebo v písni *Žezlo* „Všechno je přece jenom v mojí hlavě“¹⁵⁴. Poslední přenesený

¹³⁷ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 56

¹³⁸ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 56

¹³⁹ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 56

¹⁴⁰ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Až...*

¹⁴¹ Klus, T.: *Já, písničkář*, píseň *Marie*

¹⁴² Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Inzerát*

¹⁴³ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Žabí král*

¹⁴⁴ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Jsousedky*

¹⁴⁵ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Le.Homole*

¹⁴⁶ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dno za dnem*

¹⁴⁷ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Sentiment na tři body*

¹⁴⁸ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Jsem*

¹⁴⁹ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 94

¹⁵⁰ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Amores Perros*

¹⁵¹ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Žabí král*

¹⁵² Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 94

¹⁵³ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Balada*

¹⁵⁴ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Žezlo*

význam je označení osoby, která je ve vedoucí pozici něčeho¹⁵⁵ – „*Nová hlava rodiny*“¹⁵⁶.

V oblasti metaforických pojmenování jsou podstatná jména v Klusových písních velmi produktivním slovním druhem. V textech se jich samozřejmě nachází mnohem více, avšak my jsme se zaměřili na ty nejčastěji se opakující slova, která nebyla pouze v jedné písni, ale naopak ve vícero z nich. Jak jsme si mohli všimnout, nejčastěji jsou významy slov založeny na základě podobnosti funkce či umístění.

6.1.2 METAFORY SLOVES

Druhým nejproduktivnějším slovním druhem jsou slovesa. Ve všech albech se nejčastěji objevuje personifikace, která je i typická pro tento literární druh. Avšak v jednotlivých textech je i pár příkladů jiných typů slovesných metafor.

Prvním typem pojmenování, který v textech najdeme, je přenesené pojmenování zvuků zvířat na lidi. V tomto případě se nejedná o moc produktivní typ, avšak je velmi jednoduše rozpoznatelný. Najdeme ho v písni *Amores Perros* – „*Tokat tak dlouho, dokud neranil*“¹⁵⁷. Sloveso *tokat* dle SSČ označuje vydávání typických zvuků, např. tetřev takovýto zvuk vydává. V textu však je přenesený význam označující osobu, která je zamilovaná. V dalších písních se již žádné zvířecí zvuky nenachází. Avšak ze zvířecího prostředí se v písni *PanToffel* nachází sloveso *klofnout* („*pana Toffla panna klofla u bazénu*“¹⁵⁸). Jedná se tedy o pohyb či aktivitu člověka, která je však motivována typickou aktivitou zvířat, především tedy ptáků. Primární význam je klovnutí či štípnutí zobákem někoho. Avšak v textu je opět význam přenesený, který označuje vztah dvou lidí, kdy jeden druhého okouznil a začali se scházet.

Dalším typem metaforických pojmenování sloves jsou slovesa, která označují děje, jež jsou typické pro konkrétní věci a přenesou se na věci abstraktní. Příkladem z textu může být sloveso *poskládat*. Prvotní lexikální význam je tedy dát něco konkrétního (prádlo, puzzle atd.) dohromady, složit to. Avšak v písních máme příklady,

¹⁵⁵ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 94

¹⁵⁶ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Okoloběhu*

¹⁵⁷ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Amores Perros*

¹⁵⁸ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *PanToffel*

kdy se skládá něco abstraktního, nehmatatelného. Např. v písni *Čas* sloveso poskládat označuje děj, kdy se vzpomíná – „střepe loňských lét poskládám a chci zpět“¹⁵⁹. Stejně tak v písni *Pocity* – „Z posledních pocitů poskládám ještě jednu úžasnou chvíli“¹⁶⁰. V těchto případech je důležité zahrnout i kontext celého verše a slova, se kterými se vybrané sloveso váže. Posledním příkladem tohoto typu metafory je sloveso *hrát*. Opět je spojováno s konkrétní věcí. Většinou hrajeme na něco (hudební nástroj) nebo hrajeme něco (sport, hru atd.). V písni *Inzerát* je toto sloveso v přeneseném významu – „*a ty, nesmělým úsměvem smi hrála na city*“¹⁶¹. Tedy opět z konkrétního předmětu je význam přenesený do spojení s abstraktním předmětem.

Nejzastoupenějším typem metafory ve většině rozebíraných písní, jejímž základem jsou slovesa, je personifikace. Nachází se např. v písních *Chybíš mi* („Osude vylez a pojd' se se mnou rvát“¹⁶²), *Malčik* („*Smutné je, když se žení vlast s oprátkou*“¹⁶³), *Arkadina* („*když loutky krvácí*“¹⁶⁴), *Dno za dnem* („život mě hladí proti srsti“¹⁶⁵). V písni *Napojen* se personifikace objevuje dvakrát. Poprvé, kdy je pohyb věci motivován pohybem člověka – „*Zastav se, čas nikam nespěchá, jen rozum nutí ho k běhu.*“¹⁶⁶. Podruhé se v textu objevuje personifikace, která může mít dva významy. Nalezneme ji v tomto verši „*a padne hvězda, zkus si přát jedině, aby dopadla dobře*“¹⁶⁷. Jeden význam může označovat pouze druh pohybu, tedy pád z nebe na zem, tak, aby se nic nestalo. Druhým význam může označovat děj, kdy se má něco vydařit, povést. V písni *Sentiment na tři body* se nachází personifikace, která je rozdělena do dvou vět a ty tvoří celý refrén:

„*Dokud je na co se ptát,*

Nemusím se smrti bát.

¹⁵⁹ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Čas*

¹⁶⁰ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Pocity*

¹⁶¹ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Inzerát*

¹⁶² Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Chybíš mi*

¹⁶³ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Malčik*

¹⁶⁴ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Arkadina*

¹⁶⁵ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Dno za dnem*

¹⁶⁶ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Napojen*

¹⁶⁷ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Napojen*

Ta přijde až poleví nadšení

Z toho, že jsme tady na zemi. ¹⁶⁸

Pokud bychom tyto věty od sebe rozdělili, už by nebylo jasné, zda se jedná o personifikaci a zájmeno *ta* zastupuje právě smrt či nějakou jinou živou osobu.

V textech se také objevuje personifikace ve spojení se substantivem *srdce*. Jedná se o neživý předmět, který v každé písni vykonává jinou činnost, avšak tematicky si jsou tyto jednotlivé děje podobné. Jedná se o činnosti či děj, který označuje citově zabarvené, smutné a nepříjemné věci. První příklad je z písničky *Válečná* („Mé *srdce mlčí*“¹⁶⁹), dále pak v písni již jednou zmiňované *Malčik* („To *srdce puká a nezbývají síly*“¹⁷⁰) a poslední příklad je z písničky *Treplev* z alba *Racek* („Neplakej, prosím, *neplakej srdce moje*“¹⁷¹).

¹⁶⁸ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Sentiment na tři body*

¹⁶⁹ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Válečná*

¹⁷⁰ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Malčik*

¹⁷¹ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Treplev*

7 SLOVNÍ HŘÍČKY

Slovní hříčky neboli kalambúry (fr. calembour) jsou dle definice z *Akademického slovníku cizích slov*: „slovní hříčka založená na zvukové podobnosti nebo totožnosti významově různých pojmenování nebo na mnohoznačnosti jediného pojmenování.“¹⁷². Slovní hříčky jsou tedy prostředkem oživení slovní zásoby, který je založen na zvukové, zřídka kdy grafické, podobnosti a blízkosti slov či celých slovních spojení, jež však mají různé významy. Záměrem kalambúrů je dosáhnout humorného efektu. Některé v našem jazyce zakořenily natolik, že se z nich staly frazémy (viz. kapitola 4. Frazémy.), např. *sliby chyby* či *skutek utek*, avšak stále se produkují nové slovní hříčky, které mají za úkol plnit aktualizační funkci¹⁷³. „Obecně můžeme říci, že slovní hříčka je součástí určitého textu a je interpretována díky tomu jako skutečný záměr tvůrce, nikoli jako chyba, přeřeknutí (hudební motiv – Werich; jde o motiv realizovaný „hubou“, nikoli na hudební nástroj). Rozvede-li se taková situace na větší plochu, vzniká jazyková hra.“¹⁷⁴

Slovní hříčky vznikají několika různými způsoby. Jedním z nich je tzv. paronomázie. Podle *Nového encyklopedického slovníku češtiny* je paronomázie: „1. Rétorická figura mající status slovní hříčky; spojení dvou významově různých slov, která mají podobnou fonetickou realizaci.“, „2. V českém prostředí zpravidla označení pro spojení foneticky podobných slov odvozených od stejného kořene, např. *Skleničko ty skleněná*.“¹⁷⁵. Jde o spojování slov, která náhodou stejně znějí, nebo slov, která mají stejný základ. Druhým zdrojem vzniku slovních hříček bývá vzájemný vztah mezi vlastními a obecnými podstatnými jmény, „např. *název novinového článku Kolo dějin v Kolodějích*“¹⁷⁶. Dalším způsobem či typem slovních hříček jsou také jazykolamy, což

¹⁷² Petráčková V., Kraus J. a kol.: *Akademický slovník cizích slov, I.díl*, str. 361

¹⁷³ Jelínek, M., Vepřek, J., (2017): SLOVNÍ HŘÍČKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍ_HŘÍČKA (poslední přístup 15.4.2021)

¹⁷⁴ Jelínek, M., Vepřek, J., (2017): SLOVNÍ HŘÍČKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍ_HŘÍČKA (poslední přístup 15.4.2021)

¹⁷⁵ Karlík, P., (2017): PARONOMÁZIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PARONOMÁZIE> (poslední přístup 15.4.2021)

¹⁷⁶ Jelínek, M., Vepřek, J., (2017): SLOVNÍ HŘÍČKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍ_HŘÍČKA (poslední přístup 15.4.2021)

je většinou krátký text, ve které se úmyslně hromadí určité těžce vyslovitelné hlásky („*Kmotře Petře, nepřepřete mi toho vepře*“), uskupení hlásek („*Strč prst skrz krk*) nebo slabiky, které se dají lehce zkomolit („*Pan kaplan v kapli plakal*“)¹⁷⁷.

Příhodným typem či způsobem tvorby slovních hříček je také homonymie. Pravá homonyma jsou slova, která mají stejnou formu (zvuková i grafická shoda), ale jejich význam je zcela odlišný. Shoda v podobě je zcela náhodná. Mohou se zaměňovat s polysémními slovy, avšak na rozdíl od nich jednotlivé významy nejdou od sebe navzájem nijak odvodit. Nemají nic společného. Homonyma dělíme podle původu na homonyma čistě lexikální, slovtvorná, slovnědruhová a homonyma z rozpadlé polysémie. Druhý typ dělení je podle rozsahu. A to na homonyma úplná, tedy ta, která se shodují ve všech mluvnických kategoriích. A na homonyma částečná, která se v některých tvarech naopak liší.¹⁷⁸ „*Na homonymii úplné a zvláště částečné jsou založeny slovní hříčky, kalambúry. Volí takové kontexty, v nichž mohou být zařazena obě homonyma. Význam je dvojnásobný a jeden z nich je komický: Pánové, nežeňte se! (ženit se – hnát se).*“¹⁷⁹ V takovýchto případech se jedná o vědomé využití dvojsmyslnosti a slovních hříček, převážně v uměleckých textech.¹⁸⁰ Vedle pravých homonym jsou i tzv. homonyma nepravá. Ta se dělí na homofona, která se neshodují v písemné formě, ale pouze ve zvukové, a na homografa, která se naopak v písemné formě shodují a ve zvukové nikoli.¹⁸¹

K homonymům mají blízko i paronyma. „*V literatuře se uvádějí i paronyma, tj. slova formálně podobná, ale významově různá. Jsou důsledkem špatné znalosti jazyka, zvláště cizích slov, a zdrojem nedorozumění (Šmilauer 1972, 51; Ducháček 1953): siný – sívý, historický – hysterický, etický – etnický, kompot – komplot – kompost,*

¹⁷⁷ Jelínek, M., Vepřek, J., (2017): SLOVNÍ HŘÍČKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍ_HŘÍČKA (poslední přístup 15.4.2021)

¹⁷⁸ Hauser P.: *Nauka o slovní zásobě*, str. 81

¹⁷⁹ Hauser P.: *Nauka o slovní zásobě*, str. 82

¹⁸⁰ Filípec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 141

¹⁸¹ Hladká, Z. (2017): HOMONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/HOMONYMIE> (poslední přístup: 15. 4. 2021)

adoptovat – *adaptovat* aj.¹⁸². Podle Hausera se mohou zaměňovat s homonymy v případech, kdy máme ztížené podmínky mluveného projevu či při nepřesné výslovnosti. Jedná se tedy o vztah mezi slovy, která si jsou zvukově podobná, ale významy jsou opět rozdílné, ne nutně zcela protikladné. Fonetická podobnost může vycházet z toho, že slova mají stejný kořenový morfém (př. srdečný – srdcový) a také z formální shody (hltan – hrtan).¹⁸³

7.1 SLOVNÍ HŘÍČKY TOMÁŠE KLUSE

Tomáš Klus je velmi známý svou schopností hrát si slovy a jejich významy. Potvrzuje to nejen ve svých písních, ale také na svých stránkách či na sociálních sítích. Na své webové stránce má krátký odstavec, ve kterém sám sebe představuje, především to, kdy a za jakých okolností přišel na svět: „*S jistotou lze tvrdit, dle slov maminky a zápisů matriky, že více méně devítiměsíční pobyt na trůně v lůně byl násilím ukončen 15.5. 1986 v třinecké nemocnici Sosna, a to v 15:15 místního času, podle rozhlasu.*“¹⁸⁴ I v této větě, která má mít funkci čistě informativní a nemá být nijak umělecko založená, nalezneme paronymii – „*trůně v lůně*“. Stejně tak můžeme paronymii objevit na jeho sociálních sítích. Pro ukázkou jsem vybrala jeden z jeho březnových příspěvků na sociální síti Instagram. Jedná se o popis k fotografii, kdy se svou nejstarší dcerou sedí na schodech v novém domě: „*Toto jsou schody shody, neboť jsme se zde právě dohodli na tom, že je lepší, aby tam moje knihovna nebyla.*“¹⁸⁵ Opět se v této krátké větě nachází fonetická paronymie – „*schody shody*“, kdy se obě slova vyslovují stejně.

Tato práce se bude zabývat pouze slovními hříčkami v jeho písních z prvních čtyř alb. V každém albu jsme slovní hříčky našli. Buď pouze v názvu písně, nebo i v textech samotných.

¹⁸² Filípec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*, str. 142

¹⁸³ Hladká, Z., (2017): PARONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy- Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PARONYMIE> (poslední přístup 15.4.2021)

¹⁸⁴ *Tomáš Klus* [online]. [cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://www.tomasklus.cz/kontakty>

¹⁸⁵ Klus, T.: *Instagramový příspěvek* [online]. 4. 3. 2021 [cit. 4.4.2021].

Dostupné z: https://www.instagram.com/p/CL_z16BD8za/

7.1.1 SLOVNÍ HŘÍČKY V NÁZVECH PÍSNÍ

V této podkapitole se budeme věnovat čistě jednotlivým názvům písní ze všech čtyř alb. Nejvíce kalambúrů se nachází v druhém albu *Hlavní uzávěr (s)plínu*, avšak není to příliš markantní rozdíl například oproti albu *Cesta do záhu(d)by*, kde je o jednu slovní hříčku v názvu písně méně. Názvy písní jsou seřazeny tak, jak je najdeme v materiálu, ze kterého čerpáme, tudíž ze dvou zpěvníků *Já, písničkář* a *Já, písničkář II*.

DA.Muklův meč je píseň z druhého alba. V tomto krátkém názvu se skrývá hned několik informací. Hned na první pohled nám název připomene frazém *Damoklův meč*, který označuje, že by člověk neměl být v klidu, v případech, kdy ho čeká pro něj nějaká důležitá věc. Druhá věc je zakomponování zkratky *DAMU*, což je Divadelní akademie múzických umění, na které Tomáš Klus studoval. Celý text je více méně vyprávění o této vysoké škole a studiu na ní. Klus zesměšňuje a kritizuje systém výuky a studia na této škole. Na což navazuje poslední součást názvu a to slovo „*muklův*“. Je to odvozené přivlastňovací přídavné jméno od podstatného jména *mukl*, které podle *Internetové jazykové příručky* a *SSJČ* ve vězeňském slangu označuje vězně. V celé písni je student *DAMU* přirovnávám k vězni a učitelé k dozorcům či k někomu, kdo nás má napravit podle požadavků společnosti.

Druhou písní je píseň *Jsousedky*. Stejně jako název *DA.Muklův meč* je i tento název spojen z více částí. Název opět koresponduje s celým obsahem písně, tedy pojednání o ženách, které se starají o rodiny a nemají svůj vlastní život a čas na své věci. Jediné, co dělají mimo starosti o rodinu, je scházení se na pavlačích a povídání o ničem. Proto se v názvu skrývá slovo „*sousedky*“. Druhé slovo, které je na první pohled zřejmé je vyčasované sloveso *být* – „*jsou*“. To souvisí či odkazuje na již zmíněný fakt, že v písni tyto ženy, sousedky si života nijak speciálně neužívají, pouze přežívají, jsou.

Další název písně *VeSmíru* je opět složen ze dvou významů. Obě slova se i později nacházejí v samotném textu („*pak vesmír vejde ve smír*“¹⁸⁶). První slovo

¹⁸⁶ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *VeSmír*

vesmír označuje „veškerý světový prostor, kosmos“¹⁸⁷. Druhé slovní spojení *ve smíru* znamená být smířený, odstranit neshody mezi někým. Název písně nám tudíž říká, aby celý svět byl v míru, na což navazuje i celý text, který urovnává vztah mezi mužem a ženou.

PanTOFFEL je píseň z druhého zpěvníku *Já, písničkář II.* Odkazuje ke slovesnému frazému *být pod pantoflem*. Tento frazém znamená něco jako být někým ovládan, skákat podle někoho, především manžel podle své manželky.¹⁸⁸ Autor tedy z tohoto frazému vytvořil proprium, příjmení Toffel. Celá píseň opět odpovídá tomuto frazému a jeho významu. Např. v první sloce se objevují verše „*Dodnes si říká, jaký byl debil, přived si domu führera.*“¹⁸⁹

Předposlední název, který se v této práci objeví je název písně *Dobry mrav(enci)*. Klus ke slovní hříčce využívá závorku, což, jak později uvidíme v textech samotných, je pro něj typické. V tomto názvu autor odkazuje na *dobry mrav*, tedy na dobré chování. V závorce se z morfemického hlediska nachází příponová část *-enci*, která nám vytváří nové slovo *mravenci*. Toto slovo je básnickou metaforou pro označení celé naší lidské společnosti. Jde o to, abychom se my lidé chovali dobře, podle dobrých mravů.

7.1.2 SLOVNÍ HŘÍČKY V PÍSNÍCH TOMÁŠE KLUSE

V této podkapitole se zaměříme konkrétně na hry se slovy, které Klus používá v jednotlivých textech. Nejčastěji využívá paronomázií a nepravou homonymií, které k sobě mají blízko. Velmi zřídka se objevují paronyma. Jazykolamy se neobjevily vůbec.

PARONOMÁZIE

Nejvýznamnějším zdrojem vzniku slovních hříček v Klusových písních je právě paronomázie. Velmi často využívá slova, která podobně znějí, tudíž ve zvukové podobě rozdíl není úplně zřejmý. Až při nahlédnutí do textových prepisů si tohoto jevu

¹⁸⁷ Filípec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 489

¹⁸⁸ Čermák, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné A-P*, str. 613

¹⁸⁹ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *PanTOFFEL*

všimneme. Můžeme uvést příklad z písně *Sibyla* z druhého zpěvníku *Já, písničkář II.*, kde se objevuje verš „*Byla naivní, já byl na i v ní, ale ne ve vztahu.*“¹⁹⁰. Při zpěvu, tedy ve fonetické podobě, se slova spojí dohromady a není patrné rozdělení na předložky, spojku a zájmeno. Tudíž je možné text interpretovat tak, že oba byli naivní a už nevíme, že to autor zamýšlel jinak. Stejný příklad je v písni *Přičichnutí alergikovo* – „*Jak se tak šourám alejemi, ale je mi fajn a dobře se tu žije*“¹⁹¹. Opět podstatné jméno zní stejně, jako tři různá slova a jiné slovní druhy. Na stejném principu, jako v předešlých dvou písních se objevuje paronomázie v písních *Psáno u zpráv* („*Postrádám pokoru, post rád dám za pár korun*“¹⁹²), *Oblomov* („*Teprv až píseň dolehne, něco se ve mně dolehne*“¹⁹³), *Neklid* („*Pak oba splynem s plynem*“¹⁹⁴). Ve všech uvedených příkladech je první slovo (většinou podstatné jméno či sloveso) v navazujícím verši rozděleno na několik dalších slov jiného slovního druhu a jiného významu. Na principu aliterace, tedy opakování stejných hlásek na počátku slov, které jsou těsně za sebou, je založena paronomázie v písni *Soběc* z druhého zpěvníku. Zde se nalézá stejná hláska „ž“ na začátku několika po sobě jdoucích slov – „*ženu se, žením, žehrám, že žádná není ta, která pro mě je tu*“¹⁹⁵. Stejně tak v písni *17B (Jen tak)*. Jedná se o seskupení podobných hlásek – „*Pod známku poznámky, že nezařazený patřím pod zámky na oddělení*“.¹⁹⁶ Poslední příkladem je verš „*Spíš-li s ním, sním-li spíš?*“¹⁹⁷ z písně *Nenávratná*. V tomto případě se paronomázie vyskytuje dvakrát. První z nich je významový rozdíl mezi vyčasovaným slovesem *spát* a částicí *spíš(e)*. V tomto případě je důležitá vyčasovaná podoba slovesa. Při změně osoby, času či způsobu by se tvar změnil a sloveso by již nekorespondovalo s částicí. V druhém případě se jedná opět o slova, která jsou nejdříve rozdělena na dva různé slovní druhy, tedy i jejich význam je jiný, a v druhé části verše je z jednotlivých částí vytvořeno jedno sloveso *snít*.

¹⁹⁰ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Sibyla*

¹⁹¹ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

¹⁹² Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Psáno u zpráv*

¹⁹³ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Oblomov*

¹⁹⁴ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Neklid*

¹⁹⁵ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Soběc*

¹⁹⁶ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *17B (Jen tak)*

¹⁹⁷ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Nenávratná*

HOMONYMIE

Druhým častým prvkem, díky kterému je v textech tolik slovních hříček, je nepravá homonymie, přesněji její druh homofonie. Jde tedy o slova, která jsou si ve fonetické formě velmi podobná, ale v grafické podobě se liší. Klus tuto fonetickou podobu využívá především ve slovních spojeních, která mohou vytvářet dojem opakujících se slov. Jeden z příkladů je v písni *Chybíš mi* – „*Na malý posteli ukojen koitem*“¹⁹⁸. Jedná se o slovní spojení slovesa a podstatného jména, která při fonetické realizaci znějí velmi podobně. Dále v písni *Jednoduchá*, kde slova znějí, ale i vypadají naprosto stejně, nicméně se jedná o přirovnání, kde se nachází vyčasované sloveso *pít* a podstatné jméno *pila* – „*pila jako pila*“¹⁹⁹. Velmi časté je zaměňování podstatných jmen. Například v písni *Psáno u zpráv* – „*kráčím stezkou stesku*“²⁰⁰ nebo v písni *Panenka* – „*A ve tvým objetí, tak sladce náruživým, stanu se obětí*“²⁰¹. V obou případech jde pouze o správnou pravopisnou podobu slov, výslovnost je stejná. V těchto případech je nutná dobrá znalost jazyka pro správné pochopení významů slov a dosazení správné podoby slova do kontextu. Na rozdíl od předchozích příkladů v textu písně *Nina* již není homofonie použita ve slovním spojení. Jde o verš „*Jsi zvuk, když padnou mi na rety slzy múz*“.²⁰² V tomto případě jsou v písemné podobě tři slova, nicméně při fonetické realizaci je zřejmé pouze jedno slovo *minarety*, které označuje stavbu. Ve spojení se slovesem *padnout* se do kontextu označení stavby hodí.

Pravá homonyma se v textech téměř nevyskytují. Nicméně v písni *Anna*, se objevuje homonymum *pokoj* – „*přesunu své lóže o pokoj a mám pokoj*“²⁰³. První význam je podle SSČ „*obytná místnost (na rozdíl od kuchyně)*“.²⁰⁴ Podruhé se slovo objevuje ve frazému *mít pokoj*. V tomto případě je význam tohoto slova opět dle SSČ *mít klid*.

¹⁹⁸ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Chybíš mi*

¹⁹⁹ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Jednoduchá*

²⁰⁰ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Psáno u zpráv*

²⁰¹ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Panenka*

²⁰² Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Nina*

²⁰³ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Anna*

²⁰⁴ Filipec J., Daneš F., Machač J., Mejstřík V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, str. 287

PARONYMIE

Paronyma se v písních téměř nevyskytovala. Jediným typickým příkladem paronymie a možnosti spletení slov, které zmíníme je v písni *Přičichnutí alergikovo*. možností spletení slov *apatie – apatyka* („*Pověstná jarní apatie a dlouhé fronty před apatykou*“²⁰⁵).

SPECIFICKÉ SLOVNÍ HŘÍČKY

V textech se objevuje pár příkladů specifické hry se slovy, která je patrná pouze v písemné formě. Např. v písni *Balada* nám autor nabízí dvě možnosti realizace slovního spojení – „*nejsem ta(k) st(a)ár*“²⁰⁶. Tím, že do textu přidal písmena v závorkách, nám dává na výběr, pro kterou realizaci se rozhodneme. Sám autor v originální verzi písně zpívá verzi bez závorek, tedy „*nejsem ta stár*“, avšak je možné, že během živých vystoupení si volí i druhou variantu. Dalším specifickým příkladem je poslední rým sloky písně *Pánubohudooken* – „*že nám stačí DEMO-demokracie*“²⁰⁷. V čistě fonetické realizaci by se z literárního hlediska mohlo říci, že se jedná o aliteraci²⁰⁸, tedy opakování hlásek na začátku slov. Nicméně v písemné realizaci se jedná o zkratku *demo*, které dle ASSČ pochází z hudebního slangu a označuje „*snímek předváděcí (demonstrační), pořizovaný předběžně jako ukázka*“²⁰⁹. Tudíž by interpretace tohoto spojení mohla být předběžná či zkušební demokracie.

Přestože jsou Klusovi texty jsou slovním hříčkám pro posluchače přitažlivější a zajímavější, v písních jich příliš mnoho nenajdeme. Avšak jedná se o tak specifickou jazykovou schopnost, že jsou oproti zbytku textu velmi výrazné.

²⁰⁵ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Přičichnutí alergikovo*

²⁰⁶ Klus T.: *Já, písničkář*, píseň *Balada*

²⁰⁷ Klus T.: *Já, písničkář II.*, píseň *Pánubohudooken*

²⁰⁸ Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele*, str. 128

²⁰⁹ Petráčková V., Kraus J. a kol.: *Akademický slovník cizích slov, I.díl*, str. 151

8 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat slovní zásobu v textech písničkáře Tomáše Kluse. Zaměřili jsme se na lexikální prvky, které byly v textech z hlediska estetické funkce nejvýraznější. Jsou jimi propria, frazémy, metaforická pojmenování a slovní hříčky. Na začátku práce je stanoveno několik hypotéz, které jsme se bližší analýzou snažili potvrdit, nebo naopak vyvrátit.

Při práci na kapitole o propriích jsme zjistili, že nejvíce zastoupeným typem proprií jsou bionyma, a to konkrétně antroponyma. V menší míře se v písních objevují abionyma (toponyma a chématonyma). Z obsahového hlediska jsou písně ve velké míře zaměřeny především na příběhy lidí. Autor také provádí fiktivní dialogy s někým pro nás neznámým. Antroponyma jsou rozdělena do čtyř skupin, které se v textech objevují. Nejdominantnější skupinou jsou jména křestní, a to především jména ženská, čímž se potvrdila hypotéza stanovená na začátku. Mužská křestní jména se objevují spíše sporadicky. Jednotlivá ženská jména se vztahují k osobám, které jsou pro posluchače či případné čtenáře jeho písní anonymní. V písních, jež obsahují křestní jména ženského rodu, obsahově jde o určitý typ vztahu mezi mužem (nejspíše přímo autorem) a ženou. Další skupinou byla příjmení. U této skupiny je zajímavé, že se v ní velmi často objevuje intertextualita. Většina příjmení poukazuje na postavu z literárního díla, či na reálnou postavu v naší historii. Poslední dvě analyzované skupiny jsou jména transcendentních a mýtických osob. Klus velmi často odkazuje na Boha, proto je v práci zahrnuta i skupina transcendentních osob. Co se týče jmen mýtických osob, opět se jedná o intertextovost. Ve většině použitých jmen najdeme odkaz na řeckou mytologii či Bibli. Avšak znalost intertextovosti není nezbytně nutná pro interpretaci textu písně, čímž se opět potvrzuje naše hypotéza. I bez znalostí odkazů na řeckou mytologii či světovou literaturu bude obsah písně jasný.

Druhým analyzovaným jevem byla frazeologie. V jednotlivých písních se nejčastěji objevovaly frazémy nevětné struktury, konkrétně se jich v textech vyskytovalo dvacet osm. Naopak větné frazémy se téměř nevyskytovaly. Ty se ve všech čtyřech albech objevily pouze dvakrát. Tato skutečnost se odvíjí především od formy, podoby frazémů. Nevětné frazémy je jednodušší zakomponovat do uměleckého textu, jehož hlavní úkol

je vytvářet rýmy. Nevětné frazémy v textech byly jak v uzuální podobě, tak i docházelo ke stylistickým odchylkám, jako např. nespisovné koncovky. Frazémy nevětné se dále rozdělovaly na slovesné a jmenné typy. Slovesných frazémů jsme zmiňovali celkem šestnáct, nejvíce se jich vyskytovalo v albech *Proměnamě* a *Racek*, avšak nejednalo se o všechny slovesné nevětné frazémy, které Klus ve svých textech používal. Druhou nejpočetnější skupinou byly právě frazémy jmenné, kterých bylo dvanáct. Ty se, na rozdíl od slovesných, v písních opakovaly. Šlo o jmenné frazémy *tělesná schránka* a *černé svědomí*.

Jelikož se z literárního hlediska jedná o žánr píseň, který má velmi blízko k básni, ve valné většině písní se nacházely především metafory básnické. Ty však nebyly předmětem analýzy této bakalářské práce. Šlo především o metafory lexikalizované, kterých ve všech čtyřech albech nebylo mnoho. Nicméně několik opakujících se slov s různými významy se objevilo. Drželi jsme se rozdělení podle slovních druhů. Nejproduktivnějším slovním druhem, co se lexikálních metafor týče, byla podstatná jména. V písních jich bylo několik, avšak v práci jsme rozebrali jen ty nejčastěji se opakující. Byla jimi slova země, cesta, den a svět. Druhým nejčastějším slovním druhem byla slovesa. Přídavná jména a od nich odvozené příslovce byly v textech jen v zanedbatelné míře.

Posledním zkoumaným prvkem byly slovní hříčky. I v této kapitole se potvrdila počáteční hypotéza. Jednalo se o lexikální jevy, které se v textech nevyskytovaly ve velkém množství, avšak byly natolik výrazné oproti okolním textům, že zaujali naši pozornost. Tomáš Klus je schopností hraní si se slovy známý i mimo samotné písně, jak jsme ukázali na jeho webových stránkách či sociálních sítích. Jednotlivé slovní hříčky se objevují v titulech desek, v názvech písní i v textech samotných. Nejčastějším zdrojem těchto slovních hříček je paronomázie a homonymie.

Cíle a hypotézy, které byly na začátku stanoveny, se podařilo vyplnit. Zmapovali jsme používané lexikum v jednotlivých písních Tomáše Kluse. Texty Klusových písní byly pro analýzu velmi vhodným materiálem, jelikož se v nich objevuje velké množství zajímavých lexikálních jevů. Tato práce se zaměřuje jen na určitou část z nich. Na ty,

které byly v textech nejvýrazněji viditelné. Avšak objevují se i další jevy, jakými například jsou rysy nespisovnosti, expresivita, synonymie nebo cizojazyčné prvky.

9 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ZDROJE PÍSŇOVÝCH TEXTŮ

KLUS, Tomáš. *Já, písničkář*. Praha: Coobook, 2009. ISBN 978-80-00-02525-4

KLUS, Tomáš. *Já, písničkář II*. Praha: Coobook, 2014. ISBN 978-80-7447-548-1

SEZNAM LITERATURY

ČECHOVÁ, M.: *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3

ČERMÁK, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné A-P*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0347-9.

ČERMÁK, F.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné R-Ž*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0428-9.

FILIPEC, J., ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.

FILIPEC, J., DANEŠ, F., MEJSTRÍK, V.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 2.vydání. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0493-9.

HARTMANOVÁ, V. a kol.: *Pravidla českého pravopisu*. 4.vydání. Olomouc: Olomouc, 1998. ISBN 80-7182-073-3

HAUSER, P.: *Nauka o slovní zásobě*. 1. Vydání. 1980.

KRAUS, J., PETRÁČKOVÁ, V.: *Akademický slovník cizích slov: 1. díl A-K*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0523-4.

KRAUS, J., PETRÁČKOVÁ, V.: *Akademický slovník cizích slov: 2. díl L-Ž*. 1. vydání Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0524-2.

MALÁTKOVÁ, J. a kol.: *Ottova encyklopedie A-Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2007. ISBN 80-7360-014-5

NEKULA, M.: *Encyklopedický slovní češtiny*, Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X

PETERKA, J.: *Teorie literatury pro učitele*. 3.vydání. Jíloviště: Mercury Music and Entertainment, 1985. ISBN 978-80-239-9284-7.

INTERNETOVÉ ZDROJE

ČERMÁK, F., (2017): FRAZÉM A IDIOM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM A IDIOM>

ČERMÁK, F., (2017): KOLOKAČNÍ FRAZÉM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KOLOKAČNÍ FRAZÉM>

ČERMÁK, F., (2017): PROPOZIČNÍ A POLYPROPOZIČNÍ MONOSUBJEKTOVÝ FRAZÉM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PROPOZIČNÍ A POLYPROPOZIČNÍ MONOSUBJEKTOVÝ FRAZÉM>

HLADKÁ, Z., (2017): HOMONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/HOMONYMIE>

HLADKÁ, Z., (2017): PARONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PARONYMIE>

HLADKÁ, Z., (2017): POLYSÉMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/POLYSÉMIE>

HOFFMANNOVÁ, J., (2017): ALUZE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ALUZE>

PLESKALOVÁ, J. (2017): VLASTNÍ JMÉNA – TŘÍDĚNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ JMÉNA – TŘÍDĚNÍ](https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNA – TŘÍDĚNÍ)

JELÍNEK, M., (2017): PERSONIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PERSONIFIKACE>

JELÍNEK, M., VEPŘEK, J., (2017): SLOVNÍ HŘÍČKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍ HŘÍČKA](https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍ_HŘÍČKA)

KARLÍK, P., (2017): PARONOMÁZIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PARONOMÁZIE>

KLUS, T.: *Tomáš Klus* [online]. Tomáš Klus s.r.o.: © 2007–2021. Dostupné z: <https://www.tomasklus.cz/>

KLUS, T.: Instagramový příspěvek [online]. 4.3.2021. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/CL_z16BD8za/

NEKULA, M. (2017): FUNKCE JAZYKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/FUNKCE JAZYKA](https://www.czechency.org/slovník/FUNKCE_JAZYKA)

NEKULA, M., (2017): METAFORA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/METAFORA>